

บทที่ 6

ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ เปรียบเทียบก่อนและหลังการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอก

ในบทที่ 5 ที่ผ่านมาเป็นผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมต่างๆ ที่โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสสส.) ได้เข้าไปดำเนินการร่วมกับกรณีศึกษาที่เป็นผู้สูงอายุทั้งสองท่านคือ ลุงจันทร์และป้าพรรณ โดยโครงการ สสสส. หรือที่ลุงจันทร์และป้าพรรณเรียกว่า “สื่อสอ” ได้ดำเนินกิจกรรมหลักคือเน้นการเสริมความรู้ด้านการสื่อสารและสุขภาพให้กับเครือข่าย และจากกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรมหลักที่โครงการได้ร่วมดำเนินการกับลุงและป้า นั้น เน้นใช้ “กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” มาโดยตลอด เมื่อพิจารณาในมิติด้านการสื่อสารจึงเห็นได้ว่า เป็นการเสริมพลังระหว่างกันและกัน หรือกล่าวได้ว่าเป็น “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” ที่ทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นทั้ง “ผู้ให้และผู้รับ” นับตั้งแต่ลุงจันทร์และป้าพรรณ ผู้จัดหรือโครงการ สสสส. กลุ่มวิทยากร กลุ่มเด็กชมรมอนุรักษ์จักรยาน จากการเสริมพลังของโครงการ สสสส.

หากพิจารณาด้วยกรอบแนวคิดเรื่องทุนของ บูร์ดิเยอ (Bourdieu) จะเห็นได้ว่าโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพหรือ สสสส. เป็นเครือข่ายภายนอกที่เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ช่วยหนุนเสริมการทำงานพัฒนาของผู้สูงอายุได้ โดยเฉพาะการเสริมด้านความรู้ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการเพิ่ม “ทุน” ให้ผู้สูงอายุ ดังนั้นในบทที่ 6 นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลัง (empower) เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงทุนใหม่ของผู้สูงอายุที่สามารถนำไปช่วยเสริมในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน ขณะเดียวกันหน่วยงานภายนอกชุมชนที่ทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ คือโครงการ สสสส. ก็ได้รับ “ทุน” เพิ่มขึ้นเช่นกัน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจถึงการผสมผสานทุนเดิมและทุนใหม่ของผู้สูงอายุในบทต่อไป

ดังนั้นในบทนี้จะนำเสนอผลการวิจัยในประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น ดังนี้

- 6.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อน
และหลังการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอกชุมชน
- 6.2 บทบาทของหน่วยงานภายนอกชุมชนในการหนุนเสริมการทำงานของ
ผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

6.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ ก่อนและหลังการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอกชุมชน

การวิเคราะห์ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องความสามารถทางการสื่อสาร (Communication Competence) ของ Robert N. Bostrom (1984) โดย Bostrom ให้ความหมายของ “ความสามารถทางการสื่อสาร” (Communication Competence) ว่าหมายถึง “การรู้จักใช้รูปแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับสถานการณ์และความรู้นั้น” (Knowledge + How to use knowledge) หรือความสามารถในการนำเสนอระนาบทางกาย จิตใจ และความรู้ทางสังคมวัฒนธรรม มาประสานกันอย่างสอดคล้อง ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนสำคัญ คือ **การสื่อสารเชิงกลยุทธ์** (Strategic communication) และ **ทักษะทางการสื่อสาร** (Tactic communication skills) โดย **การสื่อสารเชิงกลยุทธ์** หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับการใช้รูปแบบและวิธีการสื่อสารในสถานการณ์หนึ่งได้อย่างเหมาะสม ส่วน **ทักษะในการสื่อสาร** หมายถึง ความชำนาญที่เกิดจากการนำความรู้เรื่องรูปแบบและวิธีการสื่อสารไปใช้ให้บรรลุเป้าหมาย

จากแนวคิดข้างต้น กาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้เสนอเพิ่มเติมว่า การวัดถึงความสามารถทางการสื่อสารของบุคคลจำเป็นต้องวิเคราะห์ใน 3 ส่วน คือ **ความรู้ ทักษะ การสื่อสาร และ กลยุทธ์การสื่อสาร**

ดังนั้นการวิเคราะห์ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ทั้งสามส่วนดังกล่าวข้างต้น ขณะเดียวกันจะทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบในแต่ละส่วน ได้แก่ **ความรู้ ทักษะการสื่อสาร และ กลยุทธ์การสื่อสาร** ทั้งก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกไปในคราวเดียวกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.1.1 เปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก

ส่วนนี้จะเป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบทุนความรู้ก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก โดยผลการวิเคราะห์จะแบ่งออกเป็นทุนความรู้เดิมก่อนการเสริมพลังหรือชุดความรู้ของผู้สูงอายุที่มีติดตัวและที่เกิดจากปัจจัยภายในชุมชน และ ทุนความรู้ใหม่ที่เกิดหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก ดังนี้

(1) ความรู้เดิมของผู้สูงอายุก่อนการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร จากการวิเคราะห์ชุดความรู้เดิมของผู้สูงอายุก่อนการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก พบว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีชุดความรู้หลากหลายชุด สามารถแบ่งได้ 3 ด้าน คือ ความรู้ทางวิชาการ ความรู้ทางธรรม และ ความรู้ด้านการสื่อสาร

1.1 ความรู้เชิงวิชาการ หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม ลุงจันทร์และป้าพรรณได้เรียนรู้จากการใช้ชีวิตและการทำงานจนเกิดเป็นความรู้เชิงวิชาการ 8 ชุดความรู้ที่ใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ได้แก่ ความรู้ด้านภาษา ความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็ก ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเด็ก ความรู้ด้านสุขภาพ ความรู้ด้านการสื่อสาร ความรู้เรื่องการปั่นจักรยาน ความรู้ด้านการบริหารจัดการ และ ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเครือข่าย

1) ความรู้ด้านภาษา หากพิจารณาจากประวัติภูมิหลังเห็นได้ว่าป้าพรรณมีความรู้ด้านภาษาอังกฤษอย่างมากที่ได้มาใน 2 ลักษณะ คือ 1) ความรู้ที่ได้จากระบบการศึกษาในประเทศไทย โดยเรียนที่โรงเรียนมาตั้งแต่ระดับประถมจนถึงระดับ ปวช. และเรียน AUA ก่อนไปต่างประเทศ 2) ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์การทำงานและการใช้ชีวิตในประเทศออสเตรเลีย

ความรู้ด้านภาษาจากการเรียนในระบบการศึกษาและจากประสบการณ์การทำงาน ส่งผลให้ลุงจันทร์และป้าพรรณมีความรู้ภาษาอังกฤษในเรื่องการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน เป็นอย่างดี

“ป้าต้องสอนเด็กทุกคนให้คัดลายมือแบบลายเส้นตัวอักษรขึ้นเบาลงหนัก ตอนป้าเด็กๆ ก็คัดลายมือแบบนี้ เดี่ยวนี้ไม่ค่อยมีใครสอนแบบนี้แล้ว ป้าเห็นเด็กเดี่ยวเขาคัดตามเส้นปะจุด แต่ป้าไม่เอา เราต้องบอกเขาว่าลากเส้นขึ้นข้างบนเบาๆ เส้นจะบาง แต่ตอนลากลงก็เน้นเส้นหนัก คัดแบบนี้ถึงถูกและสวย การออกเสียงก็เหมือนกัน อย่างตัว TH ต้องเอาลิ้นออกมาอยู่ระหว่างฟันหน้า หรืออย่างตัว L ต้องเอาลิ้นแตะเพดาน ตัว R ต้องเอาลิ้นม้วนตอนออกเสียง”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

2) *ความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็ก* แม่ลุงจันทร์จะมีความรู้ด้านการสอน หากแต่เป็นการสอนปริยัติธรรมให้แก่พระภิกษุ โดยเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีของวัดพระศรีมหาธาตุ แต่ยังไม่มีความรู้ด้านการสอนเด็ก ส่วนป้าพรรณมีชุดความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็กมาบ้าง จากประวัติภูมิหลังขณะที่ป้าพรรณใช้ชีวิตอยู่ที่ประเทศออสเตรเลีย ป้าพรรณเคยมีประสบการณ์เลี้ยงเด็กและเรียนรู้อการสอนเด็กในโรงเรียน ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ป้าเคยเลี้ยงเด็ก ตอนนั้นแม่เขาไม่อยู่ป้าเลยดูแลให้ ป้าไปรับที่โรงเรียนก็เห็นนะว่าครูฝรั่งเขาสอนยังไง อย่างการพูดภาษาอังกฤษ ต้องเน้นออกเสียงให้ถูกยังไง หรืออย่างเด็กเล็กๆ เขาให้เด็กเรียนรู้จากสิ่งที่เห็นอย่างสอนสีเหลือง เขาให้เด็กออกเสียงตาม yellow ให้เด็กหยิบของเล่นที่เป็นสีเหลืองให้ถูก ครูที่โน่นเขาสอนอะไรที่ง่ายๆ ใช้ในชีวิตประจำวัน”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

3) *ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก* แม้ว่าลุงจันทร์และป้าพรรณจะไม่มีบุตร แต่มีชุดความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและลักษณะของเด็ก ซึ่งได้จากการสั่งสมประสบการณ์การทำงานในประเทศออสเตรเลีย โดยป้าพรรณทำงานบริษัทของเล่นในแผนกของเล่นและเกม ส่งผลให้ได้พบปะเด็กอย่างหลากหลาย นอกจากนี้

ยังเคยทำงานพิเศษโดยการรับเลี้ยงเด็กขณะที่อยู่ต่างประเทศมาก่อน จึงมีความรู้และประสบการณ์ตรงเห็นเด็กลักษณะนิสัยต่างๆ โดยเฉพาะเมื่ออยู่แผนกของเล่นจึงทราบว่าของเล่นเป็นของคู่กับเด็กขณะที่ลุงจันทรเริ่มสั่งสมประสบการณ์จนกลายเป็นชุดความรู้เกี่ยวกับเด็ก หลังจากได้ทำงานกับเด็กในชมรมอนุรักษ์จักรยานมากกว่า 10 ปี โดยชุดความรู้เกี่ยวกับเด็กดังกล่าวประกอบไปด้วยความรู้ในธรรมชาติของเด็กที่ต้องกินอิ่มและเล่น ความสนใจของเด็กแต่ละวัย การใช้ของเล่นแต่ละประเภทกับเด็ก เป็นต้น

“ป่าอยู่แผนกของเล่นและเกม เห็นเด็กกับของเล่นมาจนรู้ว่าของเล่นแบบไหนเหมาะกับเด็ก บางอย่างไว้พัฒนากล้ามเนื้อมือ บางอย่างไว้เน้นพัฒนาสมองให้คิด เกมก็เหมือนกัน เล่นเกมไม่ใช่ไม่ดีนะ เกมจะช่วยพัฒนาสายตากับความคิดเยอะ...ป่าก็มีหลาน แต่ที่อยู่นี้เป็นหลานคุณลุง ตอนหลานเขาเล็กๆ ก็มาวิ่งเล่นที่นี่ เด็กก็มักกินอิมกับเล่นเท่านั้นแหละ ถ้าเราให้เขากินอิมกับได้เล่นก็เขาอยู่แล้ว”

(ป่าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

4) **ความรู้ด้านสุขภาพ** จากการวิจัยพบว่าลุงจันทรและป่าพรรณมีชุดความรู้ด้านสุขภาพเป็นอย่างดี โดยเฉพาะเรื่องอาหารที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ โดยชุดความรู้ด้านสุขภาพเหล่านี้เกิดจากการสั่งสมจากแหล่งข้อมูล 4 แหล่ง คือ

1) เกิดจากการแสวงหาข้อมูลด้วยตนเอง เนื่องจากลุงจันทรและป่าพรรณเป็นผู้ที่สนใจในเรื่องสุขภาพอยู่แล้วจึงแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากการอ่านหนังสือ การค้นคว้า การพูดคุยกับบุคคลอื่นที่มีความรู้ด้านสุขภาพ ตลอดจนการปฏิบัติตนในการดูแลสุขภาพโดยการกินอาหารดี และการออกกำลังกาย

2) เกิดจากประสบการณ์ตรงของลุงจันทรที่ป่วยเป็นโรคกระเพาะจึงต้องค้นหาวิธีการว่าต้องกินอาหารอะไร กินอย่างไร ส่วนป่าพรรณเองก็ได้รับประสบการณ์จากการดูแลลุงจันทรทั้งในเรื่องอาหารการกินจึงทราบว่าคนเป็นโรคกระเพาะต้องกินยาสมุนไพรอะไร กินอาหารเป็นเวลาอย่างเคร่งครัด และต้องรับประทานทีละน้อย เป็นต้น

3) เกิดจากการสั่งสมจากประสบการณ์ในการดูแลคุณพ่อคุณแม่ทั้งของลุงและป้าเมื่อยามเจ็บป่วยในวัยชราอยู่นานหลายปี จึงเกิดการเรียนรู้เรื่องวิธีการดูแลผู้ป่วยและการทำอาหารสุขภาพเพื่อคนป่วย ส่งผลให้ลุงจันท์และป้าพรรณมีชุดความรู้เกี่ยวกับสุขภาพเพิ่มขึ้น

4) เกิดจากการเข้าร่วมอบรมกับหน่วยงานภายนอกด้านสุขภาพ หลังจากชมรมอนุรักษ์จักรยานเป็นที่รู้จัก ลุงจันท์และป้าพรรณจึงได้รับเชิญจากหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายสุขภาพให้เข้าร่วมอบรมสัมมนาอยู่เสมอ เช่น เครือข่ายสุขภาพที่ได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) หน่วยงานด้านสุขภาพของมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

เห็นได้จากแหล่งข้อมูลดังกล่าวข้างต้นลุงจันท์และป้าพรรณเปิดรับความรู้เกี่ยวกับสุขภาพเข้ามาเก็บสะสมไว้พร้อมใช้งาน ซึ่งในมิติด้านการสื่อสารนับว่าเป็นกระบวนการสื่อสารขาเข้า และเห็นได้ว่ามี การนำชุดความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยลุงจันท์และป้าพรรณนำความรู้ดังกล่าวมาสอนเด็กๆ ในชมรมฯ

“ป้ารู้เรื่องเกี่ยวกับอาหารการกิน การออกกำลังกายเพราะเป็นคน ที่สนใจเรื่องนี้อยู่แล้ว เพราะต้องดูแลตัวเองมาตั้งแต่เด็ก เวลาไม่สบายอย่างเป็นทางการก็รู้ว่าต้องนอนมากๆ กินน้ำมากๆ จะพยายามไม่กินยา ถ้าเป็นมากก็จะหาสมุนไพรพื้นบ้านกินเอา พอต้องมาดูแลคุณลุงก็ศึกษาเพิ่มเติมนะ ว่าถ้าเป็นโรคกระเพาะต้องกินหมิ่นชั้น กินอาหารต้องไม่ให้อร่อยจัด หรืออย่างตอนดูแลคุณพ่อคุณแม่ของคุณลุงคุณป้าก็เรียนรู้กันนะว่าต้องทำยังไง อ่านบ้าง ฟังเอาจากหมอบ้าง ... ไซ้เรียนรู้มาจากหลายทาง หรืออย่างตอนที่อยู่ออสเตรเลียก็สังเกตเห็นว่าอาหารที่เขา กินกัน มันมีโทษยังไงกับสุขภาพ อ่านหนังสือก็เยอะ ที่สำคัญคือตัวเราต้องปฏิบัติด้วย อย่างคุณลุงกับคุณป้าก็ชอบออกกำลังกายนะ แต่พอมาบ้านจักรยานก็ปั่นกันมาเรื่อย”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 23 มกราคม 2552)

5) **ความรู้เรื่องการปั่นจักรยาน** ลุงและป้ามีความรู้เรื่องการปั่นจักรยานจากการเรียนรู้ด้วยตนเองและการค้นคว้า โดยลุงจันท์และป้าพรรณเริ่มต้นจากการปั่นจักรยานแบบแม่บ้านที่ไว้ใช้ในการเดินทางในชุมชน จนกระทั่งเมื่อไปทำงานในต่างประเทศก็ยังให้อยู่แต่เป็นการปั่นจักรยานแบบง่าย อย่างไรก็ตามความรู้เรื่องการปั่นจักรยานก็มีเพิ่มขึ้นจากการที่ต้องปั่นจักรยานในต่างประเทศที่เน้นเรื่องความปลอดภัยส่งผลให้ลุงและป้าต้องเรียนรู้วิธีการปั่นจักรยานที่ถูกต้องและใช้ทางจักรยานในแบบสากล ต่อมาเมื่อได้จักรยานแบบมีเกียร์ ลุงจันท์และป้าพรรณจึงเรียนรู้การปั่นจักรยานแบบใช้เกียร์อย่างถูกต้องและใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว กลายเป็นความรู้ที่นำมาสอนให้เด็กๆ ในชมรมอนุรักษ์จักรยานในเวลาต่อมา

ดังข้อมูลต่อไปนี้

“อย่างการออกกำลังกายนี้คุณป้ากับคุณลุงชอบอยู่แล้วและก็ออกกำลังกายโดยปั่นจักรยานตั้งแต่อยู่ที่โน่น เรียกว่าปั่นจักรยานเพื่อสุขภาพดีกันอย่างจริงจังเลย เรียนรู้วิธีการขึ้นลงที่ถูกต้อง ปั่นให้ไม่เหนื่อยทำยังไง หรืออย่างกฎจราจรก็ต้องเรียนรู้ละ...ตอนอยู่ที่นี้ก็ปั่นจักรยานเป็นแต่ก็ปั่นแบบจักรยานทั่วไปที่เอาไว้ไปจ่ายตลาดไปโน่นมานี้ แบบไม่มีเกียร์ที่สอนเด็กในชมรมอนุรักษ์จักรยานก็สอนเขาว่าไปถึงความปลอดภัยด้วยเวลาปั่นกันไปเป็นกลุ่มใหญ่ อยู่ที่โน่นเขาก็ปั่นกันเป็นกลุ่ม ป้าก็สอนกับเด็กๆ นะว่าไปเป็นกลุ่มใหญ่มีอะไรทุกคนต้องช่วยคอยมองกัน”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 23 มกราคม 2552)

6) **ความรู้ด้านการบริหารจัดการ** หากพิจารณาจากประวัติภูมิหลังของลุงจันท์และป้าพรรณ อาจกล่าวได้ว่าป้าพรรณมีความรู้ด้านการบริหารจัดการค่อนข้างมาก โดยเฉพาะเรื่องการเงิน เนื่องจากป้าพรรณเรียนจบ ปวส. ด้านเลขานุการทางการเงินการธนาคาร ประกอบกับจากประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมา ในขณะที่ลุงจันท์มีความรู้ด้านการบริหารจัดการอยู่บ้างจากประสบการณ์การทำงานในขณะที่บวชเป็นพระอยู่ เนื่องจากเคยมีตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดพระ

ศรีมหาธาตุ กรรมการสงฆ์แผนกสาธารณูปการวัดพระศรีมหาธาตุ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ ดังนั้นจึงมีชุดความรู้ด้านบริหารจัดการกิจการต่างๆ ภายในวัดและโรงเรียน

“ตอนคุณลุงเป็นเลขานุการโรงเรียนก็คอยดูแลจัดการทุกเรื่องของโรงเรียน อย่างหาครูมาสอน การเงินก็ดูแล หรืออย่างที่วัดมีงานอะไร ตอนคุณลุงเป็นเจ้ารองอาวาสก็ต้องช่วยบริหารจัดการ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 24 มกราคม 2552)

อย่างไรก็ตามเมื่อมาดำเนินกิจกรรมชมรมอนุรักษ์จักรยาน ป้าพรรณต้องดูแลเด็กจำนวนมากในคราวเดียวกัน ส่งผลให้ต้องใช้ความรู้ด้านการบริหารจัดการทั้งเรื่องเงินเรื่องอาหาร ฯลฯ สำหรับเด็กจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น การเตรียมอาหารให้เพียงพอกับจำนวนเด็กโดยนำใส่รถพ่วงไปพร้อมกับการปั่นจักรยาน การดูแลเรื่องเงินออมของเด็กๆอย่างเป็นระบบโดยมีการลงบัญชีไว้เป็นหลักฐาน เป็นต้น

“ป้าก็ต้องบริหารจัดการเกือบทุกเรื่องนะ อย่างเวลาไปเที่ยวกับป้าต้องหารถบรรทุกมาขนจักรยานของเด็ก 50 กว่าคันไปปั่นกันที่ที่เราไปเที่ยว ป้าก็ติดต่อเพื่อนที่รู้จักให้เขาช่วยหาที่ถูๆ ต้องเตรียมอาหารไปให้พอกับเด็กทุกครั้งที่ได้กิจกรรมไม่ว่าที่ไหน หรืออย่างเงินออมของเด็กป้ามีการจดบัญชีไว้หมด ใครออมไว้เท่าไร เวลาไปเที่ยวใช้ไปเท่าไร”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 24 มกราคม 2552)

ดังนั้นส่วนในการบริหารจัดการควบคุมระเบียบวินัยในการปั่นจักรยานทุกวันอาทิตย์ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความปลอดภัย ลุงจันทร์จะเป็นผู้รับผิดชอบเป็นหลักเมื่อลุงจันทร์และป้าพรรณต่างหนุนเสริมกันในสิ่งที่เป็นข้อเด่นและข้อจำกัดของกันและกัน โดยเมื่อป้าพรรณมีความรู้ด้านการบริหารจัดการด้านอาหารและการเงินได้คล่องกว่าก็จะทำไปขณะที่ลุงจันทร์มีบทบาทหน้าที่ในการควบคุมวินัยและความปลอดภัยระหว่างปั่นจักรยานเป็นกลุ่มก็ทำไป แต่ทั้งสองก็ดำเนินกิจกรรมควบคู่กันไปเสมอ

7) *ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเครือข่าย* จากการวิจัยพบว่า ลุงจันท์และป้าพรรณมีความรู้ในการเรื่องเครือข่าย และนำเครือข่ายมาใช้ประโยชน์ต่อการทำงาน โดยประกอบด้วยเครือข่าย 3 ประเภท ได้แก่ เครือข่ายครอบครัว เครือข่ายภายในชุมชน และ เครือข่ายภายนอกชุมชน

โดยเริ่มแรกลุงจันท์และป้าพรรณทำงานเพียงลำพังสองคน ต่อมาเมื่อมีการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานอย่างเป็นทางการและเป็นรูปธรรมและได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในชุมชน ลุงและป้าใช้เครือข่ายครอบครัว ได้แก่ พี่น้องที่อยู่ในกรุงเทพฯ โดยเริ่มจากป้าพรรณขอให้น้องที่กรุงเทพฯ จัดหาหมวกให้เด็กๆ สมาชิกในชมรมฯ ใส่กันแดดขณะปั่นจักรยาน ซึ่งญาติพี่น้องในกรุงเทพฯ ได้ให้ความช่วยเหลือจัดส่งมาให้จำนวนหนึ่ง ต่อมาลุงกับป้ามีการใช้เครือข่ายภายในชุมชน คือ ร้านจักรยานโดยขอให้ช่วยสนับสนุนชมรมฯ ด้วยการลดราคาและให้เด็กๆ ชื้อจักรยานโดยระบบผ่อนชำระ หรือการได้รับความช่วยเหลือจากร้านขายน้ำแข็ง ให้น้ำแข็งฟรีเมื่อเด็กๆ ปั่นจักรยานในวันอาทิตย์ ซึ่งการได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายครอบครัวและเครือข่ายในชุมชนดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากการที่ลุงและป้าให้ข้อมูลเกี่ยวกับการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานและกิจกรรมที่ทำภายในชมรมฯ ว่าสิ่งที่ลุงและป้าทำนั้นเป็นการช่วยเหลือเด็กๆ ชุมชนให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สอนความรู้ด้านภาษาให้เด็กๆ และให้เด็กๆ มีสุขภาพที่แข็งแรงโดยการปั่นจักรยาน

นอกจากนี้ลุงและป้ายังได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนสวัสดิการชุมชนในการทำกิจกรรม เมื่อนำเงินออมของสมาชิกในชมรมอนุรักษ์จักรยานไปฝากไว้กับกองทุนสวัสดิการชุมชน นับว่าเป็นการใช้เครือข่ายภายในชุมชนอย่างหนึ่ง ขณะเดียวกัน อบต. ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนก็เริ่มเข้ามาให้การสนับสนุนเป็นครั้งคราว ด้วยการให้นำชมรมฯ เข้าร่วมกิจกรรมระดับจังหวัด แม้ว่าจะไม่มีการให้การช่วยเหลือในรูปแบบของเงินทุน หากแต่การนำสมาชิกชมรมฯ ไปออกงานนับว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ชมรมอนุรักษ์จักรยานให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางมากขึ้น

จากข้อมูลข้างต้น เห็นได้ว่าระยะเริ่มแรกของการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานนั้น ลุงจันท์และป้าพรรณทำงานกับเครือข่ายในระดับที่เป็นเครือข่ายภายในชุมชนเท่านั้น ต่อมาเมื่อชมรมอนุรักษ์จักรยานเป็นที่รู้จักมากขึ้น ส่งผลให้หน่วยงานด้านสุขภาพและด้านวัฒนธรรมเข้ามาติดต่อขอความร่วมมือให้พาเด็กๆ ไปปั่นจักรยานร่วมในงานรณรงค์ต่างๆ

มาโดยตลอด ทำให้ลุงและป้าเริ่มเรียนรู้การทำงานกับเครือข่ายภายนอกชุมชน อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์การทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกชุมชนดังกล่าวมีทั้งประสบการณ์ที่ประทับใจและไม่ประทับใจ ส่งผลให้ลุงจันทร์และป้าพรรณได้เรียนรู้เรื่องการทำงานกับบุคคลภายนอกที่ไม่รู้จัก และเรียนรู้ระบบการทำงานของแต่ละหน่วยงานที่ได้ร่วมกิจกรรมกัน และต่อมากลายเป็นข้อระแวงระวังเพิ่มมากขึ้นในการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภายนอก คือ เรื่องความไว้วางใจ ดังข้อมูลต่อไปนี้

“บางหน่วยงานที่ลุงป้าไปร่วมกิจกรรมกับเขานะ บางที่เขาต้องการให้โอกาสกับเด็ก แต่เราก็ไม่ได้เงินนะ ไม่ได้จับเงิน เพียงแต่เราพาเด็กไป บางหน่วยงานให้ไปร่วมกิจกรรมที่เหมือนๆ เดิมทุกครั้งที่ไป คือไปนั่งเสวนาโต๊ะกลม เด็กก็เบื่อเพราะทุกปีก็ทำแบบเดิมๆ เด็กก็มาบอกว่าไม่อยากไปแล้ว บางหน่วยงานให้ไปร่วมงานก่อนเข้ามาติดต่อแล้วให้เด็กเราห่อข้าวไปกินเอง ครั้งหลังป้าก็จะไม่ให้ไปอีกอย่างสี่สอ (สสสส.) เหมือนกันถ้าเข้ามาติดต่อเองป้าก็ไม่เอา ไม่เข้าร่วมกิจกรรมด้วย แต่ก็มีอาจารย์อาสาที่รู้จักกันมาก่อน มาบอกจะช่วยต่อยอดงานชมรมฯ ที่ทำอยู่ให้ ป้ากับลุงเลยรู้จักกับสี่สอ รู้จักกับอาจารย์หลายคนในโครงการ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีขีดความสามารถในการสื่อสารและทำงานร่วมกับเครือข่ายในระดับที่เป็นเครือข่ายภายในชุมชนเท่านั้นในระยะแรก แต่ไม่สามารถทำงานร่วมกับเครือข่ายภายนอกชุมชนได้ และจากประสบการณ์การทำงานร่วมกับคนภายนอกชุมชนที่ผ่านมาลุงและป้าได้ร่วมงานกับบุคคลภายนอกชุมชนแล้วพบว่ามีการเอารัดเอาเปรียบเด็กๆ และลุงกับป้าได้เรียนรู้ว่าควรร่วมงานกับบุคคลที่รู้จักมักคุ้น ไว้วางใจได้ และไม่ตกตวงผลประโยชน์จากเด็กในชมรมฯ แต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่เมื่อให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมแล้วอย่างน้อยเด็กๆ ควรได้รับประโยชน์ด้วยเช่นกัน เช่น ให้เด็กได้รับความรู้ สนุกสนานกับกิจกรรม และมีอาหารกินอิ่มท้อง เป็นต้น นอกจากนี้จากข้อมูลดังกล่าวยังแสดงให้เห็นว่าในการทำงานของผู้สูงอายุ เรื่อง “ความไว้วางใจ” ในตัวบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจร่วมทำงานกับบุคคลอื่น ส่วนโครงการ

สสสส. เองก็ได้บทรเรียนในการทำงานกับเครือข่ายในชุมชนว่าจำเป็นต้องใช้ “คนที่รู้จักและได้รับความไว้วางใจ” เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับชุมชน ไม่ใช่ใครก็ได้หรือไม่ใช่หน่วยงานภายนอกจะติดต่อร่วมกิจกรรมกับชุมชนได้ในทันที จำเป็นต้องสร้าง “สายสัมพันธ์” เพื่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันก่อน

1.2 ความรู้ทางธรรม หมายถึง ความรู้ที่เป็นหลักธรรมนำมาสู่หลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ซึ่งผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชน โดยเฉพาะจากประวัตินี้หลังพบว่า ลุงจันทร์เป็นผู้สูงอายุที่มีความรู้ทางธรรมเป็นทุนเดิมอย่างมากมาย เนื่องจากบวชเรียนจนจบนักธรรมชั้นเอก (แผนกธรรม) เปรียญ 5 ประโยค (แผนกบาลี) ขณะที่ป่าพรรณก็เป็นผู้สนใจใฝ่ธรรมเป็นทุนเดิม โดยเฉพาะเมื่อทำงานอยู่ต่างประเทศได้เข้าร่วมกิจกรรมกับทางวัดไทยในต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง ลุงจันทร์และป่าพรรณจึงมีทุนความรู้ทางธรรมเป็นอย่างดี

ลุงจันทร์ได้นำความรู้ทางธรรมซึ่งเป็นทุนเดิมที่ได้จากการบวชเรียนมาผสมผสานกับความรู้ใหม่เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็กๆ ที่จะสอนอย่างไรให้เรื่องธรรมะซึ่งเป็นเนื้อหาที่มักใช้กับผู้ใหญ่มาสอนเด็กๆ ให้ไม่น่าเบื่อ ลุงจันทร์จึงเลือกสอนในรูปแบบของ “การเล่าเป็นนิทาน” โดยใช้เรื่องศีล สมาธิ มรรค 8 บาป-บุญ กฎแห่งกรรม ฯลฯ มาสื่อสารกับเด็กๆ ส่งผลให้เด็กในชมรมหนูรักจักรยานได้รับความรู้ทางธรรมผ่านสื่อที่สอดคล้องกับวัยของเด็ก

1.3 ความรู้ด้านการสื่อสาร ลุงจันทร์และป่าพรรณยอมรับกับนักวิจัยว่ามีความรู้ด้านการสื่อสารน้อย โดยเฉพาะหากเป็นการสื่อสารตามหลักวิชาการ ส่วนในการทำงานกับเด็กและเยาวชนในชมรมฯ นั้น ลุงและป่าสื่อสารตามธรรมชาติเหมือนผู้สูงอายุที่สื่อสารกับลูกหลาน และสื่อสารในเรื่องที่ลุงป่าคิดว่าควรสอนและสามารถทำให้เด็กเชื่อฟังได้ตามประสบการณ์ของผู้สูงอายุเอง

“บอกตามตรงว่าลุงป่าไม่รู้หรือว่าหลักการสื่อสารต้องเป็นอย่างไร อย่างตอนไปร่วมกิจกรรมครั้งแรกกันกับสี่สอ (สสสส.) ถึงได้รู้ว่าจักรยานก็เป็นสื่อ อะไรก็เป็นสื่อได้ หรือรู้ว่าต้องวิเคราะห์ผู้รับสารก่อน เมื่อก่อนยังไม่รู้จักยังไม่ได้ร่วมกิจกรรมกับสี่สอ. ลุงกับป่าก็สอนเด็กไปตามแบบที่คนแก่สั่งสอนลูกหลานไม่มีหลักอะไร รู้แต่ว่าพูด

ยังงใจให้เด็กทำกิจกรรมอะไรที่ไม่ให้เขาเครียดเขาเบื่อ เป็นเรื่องที่เด็กชอบ แต่ก็ต้องมีประโยชน์กับเขา เช่น เรื่องธรรมะ เรื่องความกตัญญู เรื่องระเบียบวินัย ความขยัน ..ตอนหลังถึงรู้ว่าที่เราต้องเลือกเรื่องให้เหมาะกับเด็กเรียกว่าเราทำการวิเคราะห์ผู้รับสาร บ้าก็มีความรู้เพิ่มมา”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2552)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงถึงการใช้รูปการสื่อสารแบบ “คนแก่สอนลูกหลาน” สะท้อนให้เห็นว่าลุงจันทร์และป้าพรรณสื่อสารจากประสบการณ์ ซึ่งก่อนที่จะได้ร่วมทำกิจกรรมกับโครงการ สสสส. หรือยังไม่ได้รับการเสริมศักยภาพทางการสื่อสาร ผู้สูงอายุมีความรู้ด้านการสื่อสารในระดับหนึ่งแต่เป็นความรู้ที่ติดตัวมาจากประสบการณ์ชีวิต หรือในทางทฤษฎีเรียกว่า Tacit knowledge ซึ่งเป็นความรู้ที่มาจากประสบการณ์ส่วนบุคคล จึงสามารถชี้แนะให้คนเกิดการกระทำได้โดยไม่ต้องไตร่ตรองมากนัก (Sternberg & Hedlund, 2002) หากแต่ต่อมาภายหลังเมื่อได้มาเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการ สสสส. ได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจึงมีความรู้ด้านการสื่อสารเพิ่มมากขึ้น โดยลุงจันทร์และป้าพรรณทราบว่าต้องวิเคราะห์ผู้รับสารหรือเด็กๆ ก่อนที่จะทำการสื่อสาร จึงเห็นได้ว่าก่อนได้รับการเสริมศักยภาพทางการสื่อสาร ลุงและป้าไม่ได้ให้ความสนใจ “ผู้รับสาร” ว่าเป็นใคร แต่ทำการสื่อสารไปโดยเน้นที่ “ผู้ส่งสาร” เป็นผู้ให้ข้อมูลและมีอิทธิพลเหนือผู้รับสาร จึงมีลักษณะของการสื่อสารแบบ “การสั่งสอน” ซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารในแนวตั้งจากบนลงล่าง (Top-down communication)

(2) ความรู้ใหม่ของผู้สูงอายุหลังเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร

เมื่อวิเคราะห์ถึงความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุภายหลังจากการได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกโดยวิเคราะห์ผ่านกิจกรรมและการทำงานที่ดำเนินการร่วมกันระหว่างโครงการ สสสส. กับลุงจันทร์และป้าพรรณ ใน 3 กิจกรรม ดังกล่าวไว้ในบทที่ 5 ที่ผ่านมา ได้แก่ กิจกรรมค่ายปั่นจักรยานสร้างสรรค์ของเล่นพื้นบ้าน กิจกรรมรณรงค์สงกรานต์นี้...ไม่มีแอลกอฮอล์ และ กิจกรรมค่ายเยาวชน “รู้ทันตนเอง รู้แก่งใช้สื่อ”

ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุได้รับความรู้เพิ่มขึ้นจากความรู้เดิมกลายเป็นทุนใหม่ 7 ชุดความรู้ ได้แก่ ความรู้เรื่องสื่อ ความรู้เรื่องพลังของสื่อประชาสัมพันธ์ ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความรู้เรื่องการทำหนังสือ ความรู้เรื่องบทบาทของผู้สื่อสารและผู้รับสาร ความรู้เรื่องการใช้สื่อสุขภาพ ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน ดังนี้

(2.1) *ความรู้เรื่องสื่อ* ลุงจันทร์และป้าพรรณมีเรียนรู้เกี่ยวกับความหมายของสื่อ ตามหลักการสื่อสาร ซึ่งแต่เดิมลุงและป้าไม่มีชุดความรู้ที่มาก่อน เมื่อได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารแล้ว จึงเรียนรู้ว่าสื่อคืออะไร ซึ่งทางโครงการเน้นให้เข้าใจความหมายว่าอะไรๆ ก็เป็นสื่อได้หากสิ่งนั้นนำพาความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร นอกจากนี้โครงการยังให้ความรู้เกี่ยวกับสื่อประเภทต่างๆ โดยเฉพาะสื่อวัตถุและสื่อบุคคล เช่น รู้ว่าจักรยานเป็นสื่อได้ เด็ก ๆ ก็สามารถเป็นสื่อบุคคลที่ถ่ายทอดความรู้ได้ ลุงและป้าได้นำความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการสื่อสารกับเด็กๆ ชมรมอนุรักษ์จักรยานในเวลาต่อมา

“ใช้เริ่มเข้าใจว่าสื่อเป็นอย่างนี้นะ จักรยานเป็นสื่อได้ เป็นสื่อในการพาเด็กไปทำความดี ลุงไม่เคยคิดว่าไอ้ตัวนี้เป็นสื่อ คิดแต่ว่าพาไปวัดจะทำให้เด็กเป็นคนดีในอนาคต เดี่ยวนี้รู้แล้วก็เอามาใช้นะ เอามาสอนเด็กตอนปั่นจักรยาน เวลาไปวัดก็บอกว่าจักรยานเป็นสื่อพาเราทำความดี การสวดมนต์ไหว้พระเป็นกิจกรรมที่สื่อให้เราเป็นคนดี”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

(2.2) *ความรู้เรื่องสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์* นอกจากรู้ความหมายเกี่ยวกับสื่อแล้ว ลุงจันทร์และป้าพรรณยังได้รู้ถึงพลังของสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ โดยลุงและป้าให้ข้อมูลว่าหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมรณรงค์ลดเหล้าช่วงสงกรานต์กับโครงการ สสส. ลุงและป้าได้เห็นพลังของสื่อชุมชนและสื่อมวลชน แต่เดิมไม่ได้ให้ความสนใจการใช้สื่อเหล่านี้เพื่อประชาสัมพันธ์ชมรมอนุรักษ์จักรยานให้เป็นที่รู้จัก แต่เมื่อได้เรียนรู้ก็พบว่าการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ช่วยสร้างทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมตามมา ในด้านการเป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงมากขึ้น ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ที่จริงงานประเพณีช่วงสงกรานต์เราก็ทำกันอยู่แล้ว แต่ลุงไม่รู้ว่าจะเราใช้เรื่องงดเหล้าเข้ามาใช้ในกิจกรรมประเพณีพวกนี้ได้ และอย่างที่โครงการ สสสส. เอาชมรมฯ ไปร่วมงานทำให้เด็กภูมิใจที่ได้มีโอกาสได้แสดงออก ได้ทั้งออกข่าวทางหนังสือพิมพ์ และได้ออกทีวีด้วย สารพัดทุกอย่าง แต่ตอนที่ทำงานกับหน่วยงานอื่นไม่ได้ออกข่าวอะไรเลย คนก็ไม่รู้จักชมรมอนุรักษ์จักรยาน แต่พอสี่สอ (สสสส.) เข้ามาดังไปใหญ่เลย ที่นี้ทั่วประเทศรู้จัก”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เมื่อโครงการ สสสส. ได้เสริมพลังความรู้เรื่องสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์ ส่งผลให้ชมรมอนุรักษ์จักรยานให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น และเมื่อคนรู้จักชมรมอนุรักษ์จักรยานและลุงป้าขยายวงมากขึ้นซึ่งเป็นทุนสัญลักษณ์อย่างหนึ่งก็ทำให้เกิดทุนสังคมตามมาคือการใช้เครือข่ายการสื่อสาร เครือข่ายสุขภาพ และเครือข่ายเด็ก

(2.3) *ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม* อันที่จริงแนวคิดเรื่อง “การมีส่วนร่วม” เป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงของผู้ที่ทำงานด้านพัฒนาชุมชน ลุงจันทร์และป้าพรรณก็เช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุต้งสองทราบดีว่าเมื่อทำกิจกรรมต่างๆ “การมีส่วนร่วม” เป็นสิ่งสำคัญ หากแต่เป็นความเข้าใจในความหมายของการเข้ามามีส่วนร่วมในแง่ของการร่วมลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน แต่เมื่อหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการ สสสส. แล้ว ลุงจันทร์และป้าพรรณได้เรียนรู้เรื่อง “กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” ที่เน้นการมีส่วนร่วมในมิติของการสื่อสารที่ทุกฝ่ายมี “ส่วนร่วมทางความคิด” ตั้งแต่ขั้นการออกแบบกิจกรรมที่ใช้การประชุมร่วมกัน ซึ่งแตกต่างจากที่ลุงจันทร์และป้าพรรณได้เคยร่วมงานกับหน่วยงานภายนอกอื่นๆ ที่เน้นให้ปฏิบัติตามในลักษณะของสื่อสารทางเดียว หรืออาจกล่าวได้ว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีความรู้เรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมครบถ้วนมากขึ้น ดังข้อมูลที่ว่า

“ตอนที่ป้าทำงานกับ.....(ขอสงวนนาม) เขาให้เด็กเราทำตามเขาบอกทุกอย่าง ให้ไปสวดมนต์เปิด ให้เขาถ่ายรูปทำเป็นวีดีโอ เขาเอาภาพของชมรมฯเราไปขอรุ่นต่างประเทศได้เยอะ บอกว่ากิจกรรมที่เขาจัดส่งเสริมพุทธศาสนา เด็กขี่จักรยานได้สุขภาพที่แข็งแรง ไป

ร่วมงานก็ครั้งก็เหมือนเดิมเด็กมันก็เบื่อ เรื่องความรู้ไม่ได้จากเขา เขาได้จากเรามากกว่า แต่กับสี่อ. (สสสส.) นี้ ถามลูกกับป้าก่อนว่า จะทำกิจกรรมอย่างนี้นะ เอ้า ลูกป้าว่ายังไง ให้เราออกความเห็น และ ยิ่งเด็กกะบอกเลยว่าไปร่วมกิจกรรมทุกครั้งสนุก ได้ความรู้ ได้ลงมือ ทำโน่นนี่ไม่เหมือนที่ไหน”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

(2.4) *ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ* ความรู้ชุดนี้เป็นความรู้ใหม่ที่ลุง จันท์และป้าพรรณไม่มีพื้นฐานมาก่อนเหมือนความรู้ในสองชุดแรก เนื่องจากโครงการ สสสส. เป็นหน่วยงานที่ให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อในมุมมองแบบตะวันออก หรือแนวคิด การรู้เท่าทันเชิงพุทธที่แตกต่างไปจากหน่วยงานอื่นที่ใช้แนวคิดเรื่องการรู้เท่าทันสื่อแบบ ตะวันตกซึ่งเน้นการจัดการหรือให้ข้อมูลด้านลบของสื่อเพื่อให้เด็กฯระแวดระวัง โดยโครงการฯ ใช้หลัก “รู้ทันตนเอง รู้เก่งใช้สื่อ” เน้นให้เด็กรู้จักวิเคราะห์ตนเอง วิเคราะห์สื่อ และรู้จักเลือก นำมาใช้ เมื่อลุงจันท์และป้าพรรณเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ สสสส. ทั้งสามกิจกรรม จึง เกิดความเข้าใจหลักการรู้เท่าทันสื่อ ดังนี้

“เรื่องรู้เท่าทันสื่อ ลูกกับป้าเข้าใจอยู่บ้างว่าเราต้องสอนเด็กไม่ให้เชื่อ โฆษณาหรือเชื่อสื่อทุกเรื่อง แต่พอมาร่วมกิจกรรมก็รู้เพิ่มขึ้นนะ ยัง บอกเด็กว่าพวกเราต้องหัดคิดและวิเคราะห์เป็นว่าสื่อมันเป็นยังไง ตัวเราเป็นยังไง อะไรที่ไม่เหมาะกับเราก็ไม่ต้องไปตามอย่างเขา ลูก กับป้าก็สอนอยู่เสมออย่างเราเล่าให้เขาฟังว่าเด็กที่เมืองนอกเขาใช้ อะไร เขากินอะไร เราไม่ต้องทำตามเขาทั้งหมดหรอก”

(ลุงจันท์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์ วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2553)

จากการวิเคราะห์พบว่า ผู้สูงอายุทั้งสองเปิดรับแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อของ โครงการฯ ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากทั้งสองมีความรู้ด้านธรรมะเป็นทุนเดิม ดังนั้นจึงสามารถ เข้าใจและนำไปถ่ายทอดต่อให้เด็กในชมรมได้เป็นอย่างดี

(2.5) *ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร* ความรู้ชุดนี้เป็นความรู้เรื่ององค์ประกอบของการสื่อสาร ซึ่งเด็กๆ ชมรมหนูรักจักรยานและลุงจันทร์ได้รับฟังการบรรยายในกิจกรรมครั้งแรก ช่วงระหว่างทำกิจกรรมลุงจันทร์และป้าพรรณได้เห็นเด็กๆ ในชมรม ได้แลกเปลี่ยนความรู้กับเด็กกลุ่มอื่น ตัวอย่างเช่น เด็กที่ทำของเล่นพื้นบ้านเป็น ก็จะช่วยสอนให้ ขณะที่เด็กชมรมหนูรักจักรยานก็ช่วยสอนวิธีการขึ้นลงจักรยานให้เด็กกลุ่มอื่นเช่นกัน ทางโครงการฯ ได้บอกกับลุงและป้าในช่วงประชุมก่อนแล้วว่าที่ออกแบบกิจกรรมให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ดังกล่าวต้องการให้มีการสลับบทบาทระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งเป็นการสื่อสารสองทาง เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมครั้งที่สอง เด็กในชมรมหนูรักจักรยานได้กลายเป็นผู้ส่งสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ให้จดเหล่าช่วงสงกรานต์ ทางโครงการ สสส. ได้ให้ความรู้กับลุงและป้าในช่วงประชุมก่อนมีกิจกรรมแล้วว่าต้องการให้เด็กได้ทำหน้าที่ของผู้ส่งสารบ้าง และกิจกรรมในครั้งที่สาม ลุงจันทร์และป้าพรรณได้เห็นการทำกิจกรรมกลุ่มของเด็กจากหลายจังหวัดที่อยู่คละกัน ได้เห็นการสลับบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสารในการทำกิจกรรมซ้ำอีก

(2.6) *ความรู้เรื่องการสื่อสารสุขภาพ* เนื่องจากลุงและป้ามีความรู้เรื่องสุขภาพเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และเป็นชุดความรู้ที่สะท้อนถึงความสามารถทางการสื่อสารของลุงและป้าได้เป็นอย่างดี โดยลุงและป้าใช้สื่อจักรยานในการสื่อสารเรื่องการสร้างสุขภาพให้แข็งแรงใน 3 มิติ ได้แก่ สุขภาพกาย จิตใจ และสังคม หากแต่เมื่อโครงการ สสส. ได้เสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารแล้ว พบว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีชุดความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อสุขภาพเพิ่มเติม ซึ่งเป็นความรู้เกี่ยวกับสุขภาพใน 4 มิติ ตามแนวคิดเรื่องสุขภาพแบบ "สร้างนำซ่อม" ซึ่งโครงการ สสส. ได้เรียนรู้มาจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เมื่อให้ความรู้กับลุงป้าและชมรมหนูรักจักรยานแล้ว ทำให้ลุงป้ารับรู้เพิ่มเติมในสุขภาพมิติด้านจิตวิญญาณ เป็นมิติ ที่ 4 เพิ่มเติมจากเดิมที่เห็นสุขภาพใน 3 มิติ และเข้าใจแนวคิดเรื่อง "สร้างนำซ่อม" ว่าเป็นหลักคิดที่เน้นให้ความรู้กับสังคมไทยว่าควรป้องกันดูแลสุขภาพให้แข็งแรงทั้ง 4 ด้าน ก่อนที่จะเจ็บป่วยแล้วต้องไปทำการรักษา แนวคิดนี้ลุงป้าบอกกับนักวิจัยว่ามีความเข้าใจเรื่องสุขภาพ 4 มิตินี้และนำมาใช้ในการทำงานกับชมรมหนูรักจักรยาน ดังข้อมูลต่อไปนี้

“แรกๆ ก็รู้ว่า สสส. เน้นเรื่องสุขภาพ 4 มิติเรื่องกาย ใจ สังคม จิต วิญญาณ แต่ป่าก็สอนเด็กแค่ กาย ใจ สังคม อย่างที่จักรยานเราก็ได้ สุขภาพร่างกายแข็งแรง ไปวัดสวดมนต์ฟังเทศน์ก็ได้เรื่องสุขภาพใจ เด็กมาทำกิจกรรมที่บ้านคุณลุงคุณป้านี้ก็ได้อะไรบ้าง ที่จริงที่ จักรยานก็ได้แหละ สุขภาพสังคมเวลารวมกลุ่มกัน และเราก็ทำ กิจกรรมให้ชุมชนช่วยรณรงค์หลายๆ เรื่องให้กับที่นี่ แต่เรื่องจิต วิญญาณก็ไม่รู้จะ ยังไง ก็มาจากการไปฟังอาจารย์เขา อธิบาย ตอนร่วมงานกับสี่สอ (สสสส.) ว่าที่จักรยานเราต้องให้เด็ก รู้จักจักรยานให้ดีเลย เหมือนให้เด็กและจักรยานเป็นส่วนหนึ่งของมัน จิตรับรู้ว่าจักรยานเป็นยังไงจะได้ควบคุมมันได้ ป้าเข้าใจว่าจั้นนะ แล้วเขาก็ให้วิเคราะห์ว่าจักรยานเป็นยังไงมีข้อดียังไงไม่มีดียังไง พอรู้ แล้วเด็กๆ ก็จะขี่จักรยานได้อย่างมีสติ เดียวนี้คุณลุงกับออกเด็กละ ว่าต้องรู้จักองค์ประกอบของจักรยาน มีส่วนไหนบ้าง”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2553)

(2.7) *ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน* แม้ว่าลุงจันท์และป้าพรรณ จะมีประสบการณ์การทำงานกับเครือข่ายภายนอกชุมชนมาบ้างแล้ว หากแต่เป็น ประสบการณ์ที่ไม่เป็นที่น่าประทับใจ เนื่องจากผู้สูงอายุทั้งสองเห็นว่าหน่วยงานดังกล่าวที่เคย ร่วมงานด้วยมักเอาเปรียบเด็กในชุมชน และเด็กไม่ได้เรียนรู้อะไรจากการได้ร่วมกิจกรรมกัน หากแต่เมื่อได้ร่วมงานกับโครงการ สสส. ทางโครงการได้เสริมความรู้เรื่องเครือข่ายการ ทำงานให้จากการร่วมกิจกรรมด้วยกัน ซึ่งทางโครงการได้เชิญเครือข่ายต่างๆ ของโครงการ มาร่วมกิจกรรมในลักษณะของการแลกเปลี่ยนและหนุนเสริมกันในด้านความรู้ ส่งผลให้ ผู้สูงอายุได้รับความรู้ชุดใหม่ที่เป็นต้นทุนใหม่ในการทำงานต่อไป ดังข้อมูลที่ว่า

“เมื่อก่อนไปร่วมงานกับหน่วยงานของ ..... (ขอสงวนนาม) อย่างที่ เคยบอกไป เขาจะให้เด็กเราไปปั่นจักรยานและถ่ายรูปเพื่อเอาไปขอ ทุนของต่างประเทศ ว่าเขาพัฒนาเด็กๆ กลายเป็นผลงานของเขาไป เขาได้ทุนมาเยอะนะ แต่เด็กป่าไม่ได้อะไรเลย ความรู้ก็ไม่ได้ แถมน บางทีก็ต้องเอาอาหารไปกินกันเอง ไป 2-3 ครั้ง เด็กก็ไม่เอาป่าก็ไม่

เอาแล้ว มาร่วมกิจกรรมกับ สสสส. เด็กเรายังได้ความรู้ ได้กินอิ่ม ได้เพื่อน เขามีความสุขนะ เดี่ยวนี้ไม่เอาแล้วจะร่วมงานกับใครต้องดูก่อนว่าเป็นงานของใคร ใครแนะนำมา เขาเรียกเป็นเครือข่ายกันไง ไม่รู้เป็นหน่วยงานไหนก็ตาม...."

(ปาพรอน เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2553)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในส่วนของความรู้ของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารสามารถเปรียบเทียบและแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6.1

แสดงผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความรู้ของผู้สูงอายุ ก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร

ความรู้ของผู้สูงอายุก่อนการเสริมพลัง ความสามารถทางการสื่อสาร	ความรู้ของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นหลังการเสริมพลัง ความสามารถทางการสื่อสาร
<ol style="list-style-type: none"> 1. ความรู้เชิงวิชาการ <ol style="list-style-type: none"> 1.1 ความรู้ด้านภาษา 1.2 ความรู้ด้านการสอน 1.3 ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเด็ก 1.4 ความรู้เรื่องสุขภาพ 1.5 ความรู้เรื่องการบินจักรยาน 1.6 ความรู้ด้านการบริหารจัดการ 1.7 ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเครือข่าย 2. ความรู้ทางธรรม 3. ความรู้ด้านการสื่อสาร 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความรู้เรื่องสื่อ <ul style="list-style-type: none"> - ความหมายของสื่อ - ศักยภาพของสื่อชุมชนและสื่อมวลชน 2. ความรู้เรื่องสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ 3. ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 4. ความรู้เรื่องการทำหนังสือเพื่อสุขภาพ 5. ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร 6. ความรู้เรื่อง การสื่อสารสุขภาพ 7. ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการนำความรู้ของลุงและป้าที่ได้จากประสบการณ์ในต่างประเทศให้เห็นวัฒนธรรมการสื่อสารด้วยข้อความจากป้ายต่างๆ บนท้องถนนและในที่สาธารณะต่างๆ มาใช้ในการสื่อสารกับเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน ซึ่งเป็นการสื่อสารเพื่อสร้างความปลอดภัย

นอกจากนี้ลุงจันท์และป้าพรรณยังได้ใช้ “สัญลักษณ์” อื่นๆ นอกเหนือจากป้าย มาสื่อสารเพื่อสร้างความปลอดภัยในกระบวนการทำงานกับเด็ก ซึ่งในมิติด้านการสื่อสาร นับว่าเป็นการสื่อสารด้วยอวัจนภาษา (Nonverbal communication) โดยใช้ “ธง” ผูกไว้กับจักรยาน และใช้ “เสื้อสีแดง” เป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารถึง “ความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม” หรือชมรมหนูรักจักรยาน

ดังข้อมูลที่ว่า

“จุดประสงค์หลักของการมีธงไม่ใช่เพราะจะเอามาเป็นสัญลักษณ์ของชมรม แต่เพื่อความปลอดภัยของเด็กตอนนั้นคุณป้ามีผ้าสีฟ้าเหลือเยอะ เอาไปทำผ้าม่านแล้วมันเหลือ ก็เอาที่ของที่เหลืออยู่มาทำแล้วให้เด็กมาช่วยกันตัด ส่วนไม้เสาก็เอาไม้ไผ่มาทำ พ่อแม่ใครมีก็เอามาช่วยกันมาทำกันวันนั้นก่อนปั่นช่วยกัน 14 คน ทำทั้งวันเลย วันนั้นก็เหมือนเตรียมตัวกันไปปั่นจักรยาน กันดกกันใส่เสื้อสีแดงของโรงเรียน”

(ลุงจันท์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

นอกจากนี้ยังพบว่าลุงจันท์มีทักษะการใช้สื่อที่น่าสนใจนอกจากการใช้สื่อจักรยาน คือ การสอนให้คิดเลขเร็วโดยใช้ไฟและเกมเป็นสื่อ ซึ่งเป็นชุดความรู้ที่ลุงจันท์และป้าพรรณได้จากประสบการณ์การทำงานในบริษัทผลิตของเล่นสำหรับเด็ก โดยป้าพรรณให้ข้อมูลว่า

“ตอนที่ทำงานกับบริษัทที่ผลิตของเล่นที่ออสเตรเลีย ทำให้คุณลุงกับคุณป้ามีความรู้เกี่ยวกับของเล่น รู้ว่าของเล่นแบบไหนเหมาะกับเด็ก ช่วงวัยไหน ของเล่นแต่ละชิ้นผลิตมาเพื่อใช้กับเด็กให้เกิดพัฒนาการ

อะไร ไว้สำหรับพัฒนากล้ามเนื้อมือ พัฒนาการคิด พัฒนาสายตา
ของฝรั่งเขาจะต้องใช้ความรู้มากเลยเกี่ยวกับเด็กก่อนจะมาผลิตของ
เล่น ป้าชายของพวกนี้ก็เลยรู้ อย่างไฟนี่นะ ที่โน่นฝรั่งเขาเอามาใช้
พัฒนาสมองได้ ให้เด็กเล่นสนุกด้วยบวกเลขเก่งด้วย ไม่ใช่ให้เด็กเล่น
เป็นการพนันนะ”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 3 ธันวาคม 2552)

ซึ่งหากพิจารณาด้วยมิติด้านการสื่อสารจะเห็นว่าแต่ละสื่อที่ลุงนำมาใช้ในการ
การทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นสื่อที่เหมาะสมและสอดคล้องกับ
กลุ่มผู้รับสารที่เป็นเด็กทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นจักรยาน ไฟ เกม และเห็นได้ว่าการสอนของลุง
จันทร์เป็นกระบวนการทำงานกับเด็กที่เน้นที่ “ผู้รับสาร” เป็นตัวตั้ง
ดังข้อมูลที่ว่า

“การสอนของลุงนะไม่เหมือนคนอื่นหรอก บางครั้งคุณลุงเอาเด็กมา
เล่นไฟนะ ชาวบ้านเขาก็ว่าคุณลุงเอาเด็กไปเล่นไฟทำไม เล่นการ
พนัน แต่ลุงก็บอกว่าการเล่นไฟ ลุงสอนเล่นผสมสิบของตัวเลขพวก
นี้ให้เด็กคิดเลขเก่งนะมันหัวไว ลุงสอนเล่นเกมด้วย เวลาเด็กมันมา
กันสี่ห้าคนก็นั่งเล่นกับคุณลุง วันเสาร์อาทิตย์ มันคลายเครียดไป
มันไม่มีเงินทองอะไรทั้งนั้น นั่งเล่นโดยใช้สมอง ก็คุณลุงสอนเด็ก
เล่นไฟผสมสิบ แม่เขามาเล่าให้คุณป้าฟังว่า อ้อ..น้องนุ๊ก คิดเลขเก่ง
น่าดูเลย เวลาขายของมันคิดได้เสร็จเลยไม่ต้องมีเครื่องคิดเลขสอน
วิธีคิดเลขให้มันไวนะ นี่ไงเราไม่ได้สอนในวิชาการแต่เราสอนให้
ปฏิบัติ คือเราสอนประสบการณ์นะ สอนให้คิดในสิ่งที่เราเห็นมาจาก
เมืองนอก เราก็มาสอนเด็กให้มันรู้ทัน”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2553)

จากข้อมูลข้างต้นที่ว่า “สอนให้คิดในสิ่งที่เราเห็นมาจากเมืองนอก เราก็มา
สอนเด็กให้มันรู้ทัน” เห็นได้ว่าลุงจันทร์และป้าพรรณเน้นสอนให้เด็ก “คิด” เป็น โดยใช้การ

สื่อสารด้วยการบอกเล่าประสบการณ์ที่ตนเองได้พบเห็นในต่างประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทักษะการใช้สื่อของลุงจันท์และป้าพรรณว่าเป็นทักษะการใช้สื่อที่ใกล้ตัวเท่าที่หาได้จากประสบการณ์

แม้ว่ายังขาดความรู้เกี่ยวกับสื่อประเภทอื่นๆ แต่เมื่อภายหลังได้รับการเสริมความสามารถทางการสื่อสาร ทำให้ลุงจันท์และป้าพรรณมีความรู้เกี่ยวกับสื่อเพิ่มเติมมากขึ้น และสามารถนำมาปรับใช้ในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนได้อีก ตลอดจนยังไม่มีชุดความรู้เกี่ยวกับพลังของสื่ออื่นๆ ที่สามารถช่วยในการประชาสัมพันธ์ชมรมอนุรักษ์จักรยาน เพื่อให้เป็นที่รู้จักและขยายต้นทุนไปยังทุนอื่นๆ ได้อีก

2) ทักษะด้านเนื้อหาสาร จากการวิเคราะห์การทำงานของลุงจันท์และป้าพรรณพบว่าผู้สูงอายุทั้งสองมีทักษะการสื่อสารด้านเนื้อหาสารใน 2 ด้าน คือ การเลือกเนื้อหาสาร และการสร้างสาร กล่าวคือ ลุงจันท์และป้าพรรณมีความสามารถในการเลือกชุดความรู้เดิมที่มีอยู่มาใช้เป็นเนื้อหาสอนเด็ก และรู้ว่าชุดความรู้ใดเหมาะกับผู้รับสารที่เป็นเด็ก ซึ่งทางการสื่อสารเรียกว่า "ทักษะในการเลือกเนื้อหาสาร" ขณะเดียวกันลุงจันท์และป้าพรรณยังมีทักษะในการสร้างสารกล่าวคือ ลุงจันท์และป้าพรรณสามารถนำชุดความรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลายมาผสมผสานหรือคิดสร้างสรรค์เป็นชุดความรู้ใหม่ ซึ่งในทางการสื่อสารเรียกว่า "ทักษะการสร้างสาร" ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) ทักษะในการเลือกเนื้อหาสาร ผลการวิจัยพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีทักษะในการเลือกเนื้อหาสารที่จะสอนเด็กในชมรมฯ จากต้นทุนเดิมที่สะสมมาจากประสบการณ์ที่มากมาย โดยเฉพาะเรื่อง "ธรรมะ" เป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเด็กปัจจุบันนี้ ลุงจันท์และป้าพรรณเป็นผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับเรื่องทางธรรมเป็นอย่างมาก จึงต้องใช้ความสามารถในการเลือกเนื้อหาทางธรรมที่คิดว่าเด็กจะรับได้ จึงเลือกเนื้อหาสารที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก และไม่ยากเกินนักสำหรับที่เด็กจะเข้าใจ ตัวอย่างเช่น การสอนเรื่องบาปโดยลุงจันท์ใช้วิธีการอธิบายโดยยกตัวอย่างจากนิทานชาดก ส่วนป้าพรรณก็อธิบายจากเรื่องหรือเนื้อหาใกล้ตัว เช่น การตบยุง การสอนเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นต้น ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ลุงบวชเรียนมานานจึงสอนเด็กๆ เรื่องกฎแห่งกรรมอยู่เสมอ ป้าเองก็สอนอยู่เสมอ อย่างเช่น *คุณมีชีวิตอยู่แค่ 7 วัน หากไปตบมันก็เท่ากับไปทำลายชีวิตมันก่อนถึงกำหนด* สู้ให้มันตายไปเองดีกว่า เราก็ไม่บาปด้วย”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

หรือดังข้อมูลต่อไปนี้

“ลุงบอกให้สวดมนต์ไหว้พระ ให้กตัญญูต่อพ่อแม่ และให้ทุกคนยึดศีล 5 เดียวนี้ท่องได้ แล้วให้คิดดี พูดดี...ชอบฟังลุงเล่านิทานธรรมะ มีเรื่องนรก สวรรค์ด้วย”

(ด.ช.พงศกรณ สันยศทัศน์ (น้องเค) อายุ 12 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

จากข้อมูลข้างต้นนอกจากสะท้อนถึงทักษะในการเลือกเนื้อหาสาระของลุงจันท์แล้ว ยังพบว่าลุงจันท์ยังมีทักษะในการเลือกรูปแบบนำเสนอสารให้สอดคล้องกับวัยของผู้รับสารที่เป็นเด็ก โดยการสอนเรื่องทางธรรมแต่ใช้รูปแบบของการ “เล่านิทาน” ซึ่งเป็นทักษะหนึ่งในมิติด้านการสื่อสารที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถทางการสื่อสารของลุงจันท์อย่างไรก็ตามลุงจันท์เป็นคนพูดไม่ค่อยเก่งนัก ประกอบกับที่ลุงจันท์บวชมานานจึงมีแต่ประสบการณ์การสอนพระด้วยกัน มีวิธีการพูดและน้ำเสียงเรียบๆ ไม่เป็นที่ดึงดูดความสนใจของเด็กมากนัก ดังนั้นการใช้รูปแบบของนิทานในการสอนเรื่องทางธรรมจึงลดข้อจำกัดดังกล่าวได้

“ลุงเล่านิทานธรรมะสนุกใหม่เหอ...ก็ชอบนะ... ลุงไม่เปลี่ยนเสียง ลุงก็เล่าแบบเสียงลุงคะ..เหมือนพูดคะเล่าไปเรื่อยๆ อ้อ.หนูชอบฟังเรื่องนรกสวรรค์”

(ด.ญ. จามจุรีย์ วงศ์หมึก (น้องหญิง) อายุ 8 ปี, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2551)

(2) **การสร้างสาร** ผลการวิจัยพบว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีทักษะในการสร้างสารโดยการนำความรู้เดิมในแต่ละเรื่องมาผสมผสานจนเกิดเป็นชุดความรู้ใหม่ใน 2 กรณี ได้แก่ (2.1) ชุดความรู้เรื่องสุขภาพแบบ 5 อ. และ (2.2) ชุดความรู้เรื่องสติ-สมาธิในการปั่นจักรยาน

(2.1) **ชุดความรู้เรื่องสุขภาพแบบ 5 อ.** โดยทักษะในการสร้างสารนี้เห็นได้จากการที่ลุงจันทร์และป้าพรรณใช้ทุนความรู้ในเรื่องสุขภาพที่เกิดจากการเป็นผู้ที่สนใจแสวงหาความรู้ด้านนี้และจากการได้ดูแลคุณพ่อคุณแม่ที่เจ็บป่วยและแก่ชรา ตลอดจนความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็กที่เกิดจากประสบการณ์การทำงานบริษัทผลิตของเล่นและป้าพรรณก็เคยรับจ้างทำงานพิเศษในการเลี้ยงเด็กขณะที่อยู่ต่างประเทศ นอกจากนี้ลุงจันทร์และป้าพรรณยังเป็นเครือข่ายสุขภาพของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ หรือ สสส. รวมทั้งเครือข่ายสุขภาพที่มหาวิทยาลัยมหิดล จึงมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมและสัมมนาเรื่องสุขภาพหลายครั้ง ทุนความรู้ดังกล่าวทำให้ลุงจันทร์และป้าพรรณได้สร้างสารที่เป็นชุดความรู้ใหม่ในเรื่อง 5 อ. มาใช้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน ดังข้อมูลต่อไปนี้

“รู้มัยว่าทำไมเราต้องให้ปั่นจักรยาน จริงๆ แล้วเราคุยกันสองคนว่า ถ้าเด็กมาเรียนแต่ภาษาอังกฤษ อย่างอื่นเด็กมันก็ได้อะไร และปั่นจักรยานมันก็ปั่นฟรี เพราะฉะนั้นเราจะต้องให้เด็กมันได้อะไรหลายๆ อย่าง คุณป้าก็เลยคิดเรื่อง 5 อ. ขึ้นมา มี **อ.1 คือ ออกกำลังกาย** ทุกคนต้องออกกำลังกาย เรียนภาษาอังกฤษนี้ไม่ต้องพูดถึงเพราะไร ทุกคนมันก็อยากมาเรียนอยู่แล้ว **อ.ที่ 2 อาหาร อ.ที่ 3 คือ อ. อารมณ์** เพราะเด็กๆ นี้อารมณ์มันต้อง เหมือนวัยเด็กๆ อย่างเรียนมา 5 วันนี่ก็เครียดมาก เพราะฉะนั้นสองวันที่มาอยู่กับเรา ก็อยากให้มันสนุกให้สมกับวัย **อ.ที่ 4 คือ ออมทรัพย์** คือเด็กทุกคนมีค่านมมีอยู่แล้วทุกวันแต่เอาไปกินขนมหมดเลยไม่เหลือ เราก็เลยให้เด็กมาออมทรัพย์วันละบาทเพื่อที่จะได้มี **อ.ที่ 5 คือ อ. โอกาส** ในที่นี้หมายถึงว่าเราต้องพาเด็กออกไปเรียนรู้นอกสถานที่ ไม่ใช่ให้อยู่แต่ในหมู่บ้านหรือในชุมชนเราอย่างนี้ไม่ได้ เพราะเราถือว่ามันแคบ

เกินไปสำหรับเด็ก ต้องขยายโอกาสไปกว้างๆ อ.โอกาสนี้จะมีได้ก็ต้องมาจาก อ.ที่ 4 คือ เงิน เงินก็มาจากที่ไหน ก็เขามีอยู่แล้ว คือ ค่าขนมไง เขาไม่ต้องขอ ผู้ปกครองให้เขาอยู่แล้ว”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

(2.2) ชุดความรู้เรื่องสติ-สมาธิในการปั้นจักรยาน ทักษะในการสร้างสรนี้เห็นได้จากการที่ลุงจันทร์และป้าพรรณไม่เพียงแต่ใช้ความรู้ทางธรรมสอนเด็กๆ เพื่อให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีเท่านั้น หากแต่หลักธรรมที่สอนนั้นลุงจันทร์ยังต้องการให้เด็กๆ ใช้ในการปั้นจักรยานด้วย เนื่องจากการฝึกสวดมนต์หรือไปฟังเทศน์ที่วัดจะช่วยเรื่องสมาธิและฝึกให้มีสติขณะปั่นจักรยานด้วย หลักคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการนำความรู้ที่เป็นต้นทุนเดิมและต้นทุนใหม่มาผสมผสานกัน กล่าวคือ ความรู้ทางธรรมเป็นความรู้เดิมที่ลุงจันทร์สะสมมาตั้งแต่บวชเณรและนำมาผสมผสานกับความรู้ใหม่เรื่องการปั่นจักรยานที่ลุงจันทร์ได้จากประสบการณ์การใช้ชีวิตในต่างประเทศ ส่งผลให้ลุงจันทร์ให้เด็กปั่นจักรยานเข้าวัดฟังธรรมเป็นแนวทางในการสร้างสติ-สมาธิในการปั่นจักรยานให้แก่เด็กๆ ดังข้อมูลต่อไปนี้

“การปั่นจักรยานต้องใช้สมาธิ ยิ่งปั่นจักรยานออกถนนใหญ่สติกับสมาธิเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เราไปเป็นกลุ่มใหญ่ถ้าคนหนึ่งคนใดขาดสองอย่างนี้ก็อาจทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยกับเด็กคนอื่นๆ เราจึงต้องสร้างวินัยให้เด็ก คอยสอนกันอยู่ตลอด การไปวัดสวดมนต์ฟังเทศน์ก็จะเป็นการฝึกเด็กให้มีสมาธิ ฝึกบ่อยก็ทำให้เกิดสติ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2553)

3) ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร เมื่อใช้แนวคิดด้านการสื่อสารมาทำการวิเคราะห์ พบว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารจากทุนความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็กและจากประสบการณ์การทำงานกับเด็ก ทำให้รู้จักและรู้ใจเด็กตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร คือ การจัดสรรเวลาในการเรียนและทำกิจกรรมให้เด็กในชมรมฯ ป้าพรรณบอกกับนักวิจัยว่า

“เด็กต้องให้ เขาเรียนบ้างพักบ้าง เพราะเด็กเขามีสมาธิในการเรียน ช่วงสั้นๆ”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2552)

ทักษะการวิเคราะห์ให้ผู้รับสารดังกล่าวทำให้ป้าพรรณทราบที่ต้องจัดสรรเวลาในการเรียนการสอนและการทำกิจกรรมในชมรมอย่างไร จากการสังเกตการณ์นักวิจัยพบว่าขณะที่ป้าพรรณสอนภาษาอังกฤษในวันเสาร์จะสอนอย่างจริงจังเข้มงวดและมีช่วงเวลาพักให้เด็กกินขนม และบางช่วงให้พักโดยการเล่าเรื่องเด็กที่อยู่ออสเตรเลียให้ฟังว่ามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร การวิเคราะห์และทำความเข้าใจว่าเด็กๆ มีช่วงเวลาในการรับรู้เพียงช่วงสั้นๆ ส่งผลให้ป้าพรรณสามารถควบคุมการเรียนการสอนในชั้นเรียนภาษาอังกฤษที่มีเด็กเล็กกลุ่มใหญ่ได้เป็นอย่างดี และได้รับความเคารพนับถือนอกเหนือจากความเคารพนับถือในฐานะผู้สูงอายุ

“เวลาสอนภาษาอังกฤษวันเสาร์เด็กมากันเยอะ...ประมาณ 50 กว่าคนป้าจะแบ่งเป็นกลุ่ม แต่ตอนเรียนออกเสียงก็เรียนรวมกัน ถ้าเด็กเล็กพวกประถมต้นอ่านออกเสียงแล้วก็ให้หัดคัด ABC เรียนบ้าง พักบ้าง เล่นกันเป็นส่วนใหญ่ พวกเด็กเรียนนานๆ ไม่ไหวหรอก”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 มีนาคม 2553)

นอกจากนี้อีกปรากฏการณ์หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารของป้าพรรณคือ การเอาใจใส่เด็กทุกคนที่เข้าร่วมกิจกรรมการปั่นจักรยาน โดยเฉพาะเรื่องความปลอดภัยบนท้องถนนและเรื่องสุขภาพ ซึ่งป้าพรรณจะเน้นเรื่องสุขภาพที่เกิดจากอาหารการกินเป็นหลักเนื่องจากเป็นผู้มีความรู้เรื่องอาหารและสุขภาพเป็นอย่างดี ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ป้าต้องเตรียมหมดทุกอย่างให้เด็ก ทั้งเรื่องอาหารการกิน ความปลอดภัย เด็กบางคนกินเผ็ดก็ไม่ได้ ใครกินอะไรได้ไม่ได้ ป้าต้องรู้

หมด ต้องรู้จักเด็กทุกคน ต้องรู้ว่าใครเป็นโรคประจำตัวอะไร ใคร
นิสัยเป็นยังไง ถ้าเราเข้าใจเขาได้ใจเขา เราก็สั่งได้หมดเดี๋ยวนี”

(ป่าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มิถุนายน 2551)

หรือดึงข้อมูลต่อไปนี้

“ป่ารู้ว่าเด็กกะมียู่ 2 อย่าง กินกับเล่น เรื่องกินเป็นเรื่องใหญ่ของ
เด็ก กินอื่ก็แรง ยิ่งเด็กเล็กเวลาหิวถึงอแงมาก เด็กเกือบทุกคน
แหละชอบกินขนม ขนมที่ป่าทำเลี้ยงเด็กๆ ไม่ได้เก็บตั้งค้ออะไรเลย
เด็กมากก็แจกเด็ก เด็กชอบมาที่บ้าน คือ มันเป็นที่เราชอบทำอยู่
แล้วไง มันชอบทำ ทำแล้วมีความสุข อย่างคุณลุงเองก็ชอบเล่นกับ
เด็ก ตั้งแต่เป็นพระแล้วชอบเล่นกับเด็ก ป่าว่าถ้าเราเข้าใจเขาเขาก็ทำ
ตามเราบอก”

(ป่าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

จากข้อมูลข้างต้น ยังสะท้อนให้เห็นว่าลุงจันท์และป่าพรรณได้นำความรู้
จากประสบการณ์ตรงมาใช้ในการทำงาน เนื่องจากลุงและป่าไม่มีบุตร ดังนั้นจึงต้องนำ
ประสบการณ์จากการทำงานรับจ้างเลี้ยงดูเด็กมาก่อนเมื่ออยู่ต่างประเทศ และการได้เล่นกับ
เด็กๆ มาใช้ในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนในชมรมอนุรักษ์จักรยาน

(2) **ทักษะการสื่อสารที่เพิ่มขึ้น**หลังการเสริมพลังความสามารถทางการ
สื่อสาร จากการวิเคราะห์ข้อมูลการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงาน
ภายนอกหรือโครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) พบว่าลุงจันท์และป่าพรรณมีทักษะการ
สื่อสารเพิ่มขึ้น 2 ทักษะ คือ ทักษะการใช้สื่อ และ ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

ทักษะการใช้สื่อ เดิมลุงจันท์และป่าพรรณมีทักษะการใช้สื่อในการทำงาน
กับชมรมอนุรักษ์จักรยานอยู่แล้ว โดยผู้สูงอายุมีการใช้สื่ออย่างหลากหลาย เช่น สื่อวัตถุและสื่อ
สัญลักษณ์ เช่น ธง เสื้อ หมวก จักรยาน เป็นต้น สื่อกิจกรรม การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การ
ปั่นจักรยาน การเรียนภาษาอังกฤษ เป็นต้น สื่อบุคคล ได้แก่ ตัวผู้สูงอายุเอง หากแต่ทักษะ
การใช้สื่อดังกล่าวเป็นการเลือกใช้ตามประสบการณ์ส่วนตัว หากแต่ภายหลังเมื่อได้รับการ

เสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากโครงการ สสสส. แล้ว ความรู้เรื่องสื่อที่ทางโครงการได้เสริมให้จากวิทยากรทุกครั้งที่มีกิจกรรมร่วมกัน ส่งผลให้ลุงจันทร์และป้าพรรณมีความรู้เรื่องสื่อมากขึ้น และเมื่อนำไปปรับใช้กับเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน จึงสะท้อนให้เห็นถึงการมีทักษะการสื่อสารที่เป็นทักษะการเลือกใช้สื่อเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ เรื่อง สื่อบุคคล ผู้สูงอายุทั้งสองบอกกับนักวิจัยว่า

“คุณลุงคุณป้ารู้ว่าต้องทำความรู้จักเด็กของเราให้ดีให้มากที่สุด เพราะคุณลุงคุณป้าต้องดูแลพวกเขาทุกเรื่องเมื่อมาอยู่กับเรา ต้องเคารพกัน พูดยก็ต้องเชื่อกัน พ่อแม่เด็กทุกคนไว้ใจป้าถึงยอมให้ลูกเขา มาอยู่กับเรามาทำกิจกรรมด้วยกัน เพราะป้ารู้จักเด็กทุกคนว่าแต่ละคนนิสัยเป็นยังไง ใครเป็นยังไงพอมายู่รวมกันป้าต้องสอนให้เชื่อฟังหมด พ่อแม่หลายคนบอกว่าลูกเขาดีขึ้นเยอะหลังจากมาอยู่ในชมรมฯ หลังกลับจากกิจกรรมที่ค่าย ของสี่สอ. ยิ่งคุยกับเด็กเลยว่าคุณลุงคุณป้าเป็นสื่อบุคคลที่คอยสอนให้พวกหนูนะอย่างที่อาจารย์ที่สี่สอ. เขาบอก พวกหนูก็เป็นสื่อบุคคลได้ถ้าเป็นเด็กดี ใครๆ คนข้างนอกก็มองชมรมหนูรักจักรยานของเราดี”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร ลุงจันทร์และป้าพรรณซึ่งทำการวิเคราะห์เด็กๆ ในชมรมฯ เป็นอย่างดีอยู่แล้ว หากเมื่อได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารแล้ว มีความเข้าใจและมีทักษะเรื่องการวิเคราะห์ผู้รับสารก่อนทำการสื่อสารเพิ่มมากขึ้น

“กลับจากค่ายสี่สอ. เหนอ..... คุณลุงกับคุณป้าก็สอนเด็กๆ เหมือนเดิม อ้อ...ก็มีส่วนที่ตอนสอนก็นึกนะว่าจะพูดยังไงเด็กถึงจะชอบและตั้งใจฟัง ...อย่างคุณป้าเล่าให้เด็กฟังนะว่าสมัยคุณป้าเป็นเด็กลำบากยังไง ต้องขยันอดทน ถ้าเด็กไม่ยอมลำบากก็ต้องขยันมากๆ ...ยิ่งถ้าเล่าว่าเด็กๆ ที่ออสเตรเลียเขาอยู่ยังไงเด็กจะชอบฟัง .. ก็มีส่วนป้าต้องคอยสังเกตว่าเด็กเหนื่อยไปไหม เบื่อไหม เรียนเสร็จ

แล้วจะทำอะไรต่อดี จะเล่นเกมหรือจะวิ่งเล่นในบ้าน เมื่อก่อนก็จะ
ซ้อมดนตรีที่บ้านกัน”

(ป้าพรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 มกราคม 2553)

ตารางที่ 6.2 แสดงการวิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะการสื่อสารของผู้สูงอายุ

ทักษะการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนการเสริมพลัง ความสามารถทางการสื่อสาร	ทักษะการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นหลังการเสริม พลังความสามารถทางการสื่อสาร
1. ทักษะการเลือกใช้สื่อ 2. ทักษะด้านเนื้อหาสาร 3. ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร	1. ทักษะการเลือกใช้สื่อ 2. ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

6.1.3 เปรียบเทียบกลยุทธ์การสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลัง ความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก

จากหัวข้อที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าลุงจันทร์และป้าพรณเป็นผู้สูงอายุที่มีความรู้และทักษะการสื่อสารในระดับดี และหากจะพิจารณาถึงความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุจำเป็นต้องพิจารณาว่าลุงจันทร์และป้าพรณนำความรู้และทักษะการสื่อสารต่าง ๆ นั้นมาใช้ได้อย่างเหมาะสมหรือไม่ หรือที่เรียกว่า “กลยุทธ์การสื่อสาร”

1) กลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร ผลการวิจัยพบว่า ลุงจันทร์และป้าพรณใช้กลยุทธ์การสื่อสาร 7 กลยุทธ์ โดยสามารถจำแนกได้ 2 ส่วน ส่วนแรก คือ กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ส่งสาร ประกอบด้วย กลยุทธ์เชื้อฟังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง ส่วนที่สอง คือ กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา และช่องทาง ประกอบด้วย กลยุทธ์สื่อสารด้วยวินัย สร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม กลยุทธ์คนดีฝีมือดี กลยุทธ์ธรรมะนำสมาธิ – สตินำทาง กลยุทธ์ออมเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ซักจักรยานไปเรียนรู้กัน

(1) กลยุทธ์เชื่อฟังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี

กลยุทธ์เชื่อฟังผู้ใหญ่แล้วจะได้ดี เป็นกลยุทธ์สำคัญที่กล่าวได้ว่าเหมาะสมและสอดคล้องกับการต้องอยู่ร่วมกันของ “คนแก่กับเด็ก” คนสองวัยที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้สูงอายุที่มากด้วยอายุและประสบการณ์ความรู้แต่ร่างกายกำลังเสื่อมถอย ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นเด็กที่อ่อนด้อยทั้งอายุและประสบการณ์แต่ร่างกายมีเรี่ยวแรงกำลังเติบโต ฝ่ายหนึ่งต้องการความสงบ แต่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการความสนุก ดังนั้นเมื่อคนแก่และเด็กต้องทำกิจกรรมร่วมกันจึงต้องมีจุด “เกรงใจ” ที่ทำให้ปกครองดูแลกันได้ด้วยขณะเดียวกันก็ต้องไม่น่าเบื่อหน่ายสำหรับเด็กที่มีธรรมชาติของวัยที่ต้องเคลื่อนไหวซุกซนไม่อยู่นิ่ง แม้จะมีสื่อกิจกรรมการปั่นจักรยานที่ตอบสนองธรรมชาติของเด็กและผู้สูงอายุได้อย่างลงตัวในเรื่องของการได้เคลื่อนไหวซึ่งสามารถปรับเรื่องการใช้พลังกำลังได้ หากแต่กิจกรรม “การสอน” ทั้งการสอนภาษาอังกฤษ การสอนปั่นจักรยาน และการอบรมให้เป็นเด็กดี เป็น การสื่อสารที่ผู้ส่งสารต้องการผลปลายทางคือให้ผู้รับสารเชื่อฟังและนำไปสู่การปฏิบัติตาม ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องสร้าง “อำนาจ” บางอย่างให้เด็กเกิดความเคารพและเชื่อฟังซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการทำงานของผู้สูงอายุที่ต้องรับผิดชอบเรื่องความปลอดภัยของเด็กจำนวนมาก ลุงป้าได้เลือกใช้ เรื่อง “อาวุโส” ที่มีข้อเด่นในเรื่องประสบการณ์ที่เหนือกว่าหรือที่เรียกว่า “อาบนํ้าร้อนมาก่อน” มาใช้กับเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน โดยลุงป้าเน้นย้ำกับเด็กเสมอว่าเชื่อฟังผู้ใหญ่จะได้ดีเนื่องจากผู้ใหญ่ผ่านประสบการณ์มามาก ซึ่งสอดคล้องกับระบบความเชื่อกระแสหลักของไทยที่อบรมสืบทอดมาทุกรุ่น

แม้ว่าการใช้ระบบอาวุโสจะดูเหมือนเป็นการใช้อำนาจการสื่อสารแบบแนวตั้ง (Vertical) ที่เป็นการสื่อสารทางเดียวซึ่งไม่สอดคล้องกับกระบวนทัศน์ใหม่ของการพัฒนาที่เน้นการสื่อสารสองทางก็ตาม หากแต่เมื่อพิจารณาว่าการสื่อสารที่มีความแตกต่างและเป้าหมายของการพัฒนา จะเห็นได้ว่าการสื่อสารลักษณะดังกล่าวยังมีประสิทธิภาพอยู่ในกรณีนี้

อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุของงานวิจัยนี้ได้ลดข้อจำกัดของการใช้การสื่อสารทางเดียวในการสั่ง-สอนด้วยการผสมผสานกับการสื่อสารสองทางในขณะสอนเป็นระยะๆ เพื่อให้มีการโต้ตอบ และที่สำคัญ คือ ผู้สูงอายุมีการใช้ทักษะในการเลือกเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับความสนใจของเด็กมาลดข้อจำกัดของการสื่อสารทางเดียวที่ต้องฟังมากกว่าได้พูด นอกจากนี้ประสบการณ์ของลุงจันท์และป้าพรรณก็มีมากเพียงพอที่จะนำไปใช้เป็นเนื้อหา

ความรู้ที่จะพาเด็กท่องเที่ยวในโลกกว้างได้ ตัวอย่างเช่น เรื่องการใช้ชีวิตของเด็กในประเทศออสเตรเลียว่า “เขาเล่นอะไรกันบ้าง กินอะไรกันบ้าง เรียนกันอย่างไร” (ป่าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2551)

(2) กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง

กลยุทธ์การสื่อสารหนึ่งที่ลุงจันทรและป่าพรรณใช้ในการสื่อสารกับเด็กรุ่นใหม่ในชมรมเพื่อให้เกิดความเคารพยำเกรงรุ่นพี่และเป็นวิธีการสื่อสารเรื่อง “ระบบอาวุโส” ซึ่งเป็นหลักคิดที่ลุงป่าให้ความสำคัญ เนื่องจากเป็นหลักคิดที่ผู้ใหญ่มักใช้เพื่อควบคุมเด็กจำนวนมาก ลุงป่าได้ประยุกต์ “กลยุทธ์เชื้อฟังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี” มาเป็น “กลยุทธ์การสื่อสารแบบให้รุ่นพี่สอนน้อง” ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่ให้อำนาจกับรุ่นพี่ในระดับที่จะควบคุมน้องให้อยู่ในระเบียบวินัยได้ในบางเรื่อง เช่น ให้รุ่นพี่สอนการบ้านให้น้อง น้อง ดงกรณิของ ด.ญ.อนงค์ภัทรยา ปัญญารัตน์ (น้องกั้ง) อายุ 7 ปี และ ด.ญ. จามจุรีย์ วงศ์หมึก (น้องหญิง) อายุ 8 ปี เป็นสมาชิกรุ่นใหม่ของชมรมฯ ที่ยังไม่มีโอกาสได้ปั่นจักรยานร่วมกับสมาชิกคนอื่นในชมรม เนื่องจากอายุน้อย ทางคุณลุงคุณป้าจึงยังไม่ให้ร่วมปั่นจักรยานในทุกเช้าวันอาทิตย์ แต่เด็กทั้งสองมาร่วมกิจกรรมการเรียนภาษาอังกฤษในวันเสาร์ ส่วนในวันธรรมดาหากเด็กมาที่บ้านลุงป่าในช่วงเย็นหลังเลิกเรียน น้องเคซึ่งเรียนหนังสือที่โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งเนื่องจากที่บ้านของน้องเคค่อนข้างมีฐานะดี และน้องเคเรียนอยู่ในระดับดี ลุงป่าจึงให้ทำหน้าที่พี่เลี้ยงด้วยการให้ดูแลสอนการบ้านให้น้องๆ ซึ่งการให้พี่สอนน้องเป็นการถ่ายทอดชนบอาวุโสให้คงอยู่ในชมรมฯ

นอกจากนี้ “กลยุทธ์รุ่นพี่สอนน้อง” ยังสะท้อนให้เห็นในมิติการสื่อสารว่า ลุงและป่ามีการวิเคราะห์ผู้รับสารและจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกัน กล่าวคือ ลุงและป่าได้การคำนึงถึงอายุของเด็กทั้งที่จะเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยมอบหมายให้เด็กที่มีอายุมากกว่าเป็นพี่เลี้ยงในกิจกรรมสอนการบ้านเด็กที่อายุน้อยกว่า ดังข้อมูลที่ว่า

“พี่เคจะสอนหนังสือน้องหญิงกับน้องกั้ง พี่เคดู เวลาทำอะไรผิดจะติ
เลย เหมือนคุณครู”

(ด.ญ. จามจุรีย์ วงศ์หมึก (น้องหญิง) อายุ 8 ปี, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2551)

(3) กลยุทธ์สื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม

กลยุทธ์สื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม เป็นกลยุทธ์ที่ลุงจันท์และป้าพรรณใช้ในการสื่อสารทั้งกับเด็กและผู้ปกครอง เด็กๆที่จะสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกในชมรมอนุรักษ์จักรยานต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครองหรือพ่อแม่ เด็กต้องมาพร้อมพ่อแม่ผู้ปกครองเพื่อรับทราบกฎระเบียบของชมรม ซึ่งลุงและป้าทราบว่าจะต้องสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและไว้เนื้อเชื่อใจจากผู้ปกครองได้โดยใช้เรื่อง "วินัย" ลุงและป้าจึงเน้นการอธิบายเรื่องกฎระเบียบและเรื่องวินัยที่จะสอนและฝึกให้เด็กในชมรมฯ ดังข้อมูลที่ว่า

"เราใช้วิธีการคุยเป็นคนๆ ทำความเข้าใจกันแบบว่าถ้าเด็กคนไหนเข้ามาเป็นสมาชิกของชมรมเราก็ต้องคุยกะพ่อแม่เขา คืออย่างนี้ก่อนที่จะเอาลูกมาให้เราเราจะคุยกับผู้ปกครองก่อนเลยว่า จะมีกฎเกณฑ์อะไรบ้าง หนึ่ง สอง สาม ว่ารับได้มั้ย ถ้ารับได้ก็เข้ามาแต่เราจะอธิบายว่าเข้ามาแล้วจะดีกับเด็กอย่างไรเขาจะได้โอกาสยังไง แต่เราก็ต้องรู้ว่าต้องพูดยังไงเขาจึงจะเชื่อใจ ไว้ใจให้เราดูแลลูกเขาอย่างปลอดภัยได้ เราก็ต้องบอกเขา ระเบียบวินัยนี่ละเป็นตัวควบคุมให้ปลอดภัย ลุงป้าจะต้องสอนเรื่องวินัยให้เด็กๆ"

(ลุงจันท์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

(4) กลยุทธ์คนดีมีคัม

ลุงและป้าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ใช้กลยุทธ์การสื่อสารที่เรียกว่า "คนดีมีคัม" นอกจากลุงและป้าจะนำทฤษฎีทางธรรมมาใช้ในการสอนเด็กๆ เช่น เรื่องกฎแห่งกรรมแล้ว ลุงป้ายังนำความเชื่อเรื่องสิ่งลี้ลับ เช่น เรื่องกุมารทอง และประยูกต์ใช้ความเชื่อดังกล่าวมาเป็นเนื้อหาและช่องทางในการสื่อสารกับเด็กๆ ให้เชื่อฟังและประพฤติดีเนื่องจาก "กุมารทอง" เป็นวิญญาณเด็กที่เป็นระดับชั้นหนึ่งของเทพหรือเทวดา ที่คนโบราณเชื่อว่าหากเลี้ยงดูบูชาให้ดีจะนำพาความเจริญและคุ้มครองเจ้าของบ้าน

“ลุงป้าใช้เรื่องกฎแห่งกรรมมาสอน เล่าเป็นเรื่องเป็นราว เป็นนิทานก็มี บางทีป้าบอกเด็กๆ นะว่าที่บ้านท่านมีกุมารทอง ก็บอกเด็กในชมรมฯ ว่าหากดีหรือทำไม่ดีก็อยู่ชมรมไม่ได้นานหรอก เพราะที่นี่มีกุมารทองด้วย พี่ๆ เขาจะคอยดูแลและช่วยเหลือเด็กดีเท่านั้น”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

จากข้อมูลข้างต้น หากพิจารณาในมิติด้านการสื่อสารจะเห็นได้ว่าลุงจันท์และป้าพรรณเลือกใช้ “กุมารทอง” มาสร้างเป็นวีรบุรุษ (Hero) ที่จะคอยดูแลช่วยเหลือเด็กๆ และนำไปผูกโยงเข้ากับเงื่อนไขให้เด็กประพฤติตนเป็นเด็กดีเท่านั้นจึงจะได้รับความช่วยเหลือ ซึ่งนับได้ว่าเป็นกลยุทธ์การสื่อสารหนึ่งที่แสดงถึงความสามารถอย่างหนึ่งของผู้สื่อสารในการใช้ทักษะการเลือกเนื้อหาสารและทักษะการแปลงสาร เพื่อให้เนื้อหาสารนั้นเหมาะสมและเป็นที่น่าสนใจสำหรับผู้รับสารที่เป็นเด็ก

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ลุงจันท์และป้าพรรณเลือกใช้ “กุมารทอง” มาเป็นวีรบุรุษของเด็กๆ ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อแบบไทย แทนที่จะใช้วีรบุรุษของต่างประเทศจากการ์ตูนที่เด็กๆ รู้จักอย่างเช่น ซูเปอร์แมน หรือ โดเรมอน จากการสอบถามลุงจันท์และป้าพรรณได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “ไม่ใช่แค่ต้องการให้เด็กทำตัวเป็นเด็กดีแล้วจะได้รับการช่วยเหลือ แต่ต้องการให้เด็กกลัวเกรงด้วย เพราะกุมารทองเป็นวิญญาณ ถ้าใช้โดเรมอนเด็กก็ไม่กลัว ไม่น่าเชื่อถือ เพราะมีแต่ในหนังการ์ตูน” (ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ วันที่ 14 ธันวาคม 54) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานเนื้อหาสารโดยใช้วิธีคิดแบบคนรุ่นเก่าในเรื่องวิญญาณกับความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็กที่กลัวเกรงเรื่องผีหรือวิญญาณ กลยุทธ์การสื่อสารแบบ “คนดีผีคุ้ม” จึงใช้ได้เป็นอย่างดีกับเด็กๆ

(5) กลยุทธ์ธรรมะสร้างสมาธิ – สตินำทาง

เนื่องจากลุงจันท์มีต้นทุนความรู้เรื่องทางธรรมจากการบวชเรียนมานาน ลุงจันท์ให้ใช้เนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะมาสอนเด็กๆ ให้เป็นคนดี โดยเรื่องที่สอนจะเน้นเรื่องความกตัญญู การทำดี อยู่ในศีล 5 เรื่องสติ-สมาธิ ฯลฯ แม้ว่าเรื่องธรรมะจะเป็นเนื้อหาที่คู่

กับผู้สูงอายุไม่ใช่เนื้อหาที่อยู่ในความสนใจของเด็กๆ แต่ลุงจันทร์ใช้ทักษะการเลือกเนื้อหา เช่น นิทานชาดกมาเล่าให้เด็กฟัง อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของลุงจันทร์ก็คือมีการใช้หลักธรรมหรือภาษาบาลีที่ไม่มีการแปลงสารให้เข้าใจในบางเรื่องที่สอนเด็ก เนื่องจากขณะที่บวชเป็นพระก็เป็นอาจารย์สอนแต่เป็นการสอนพระ ซึ่งจะเห็นได้ว่าลุงจันทร์เคยแต่เป็นผู้ส่งสารที่ทำการสื่อสารกับผู้รับสารที่เป็นพระเหมือนกันหรือเป็นผู้ใหญ่ในวัยใกล้เคียงกัน ยังไม่เคยสอนผู้รับสารที่เป็นเด็ก ดังนั้นจึงยังคงมีข้อจำกัดอยู่บ้าง ขณะที่ป่าพรรณใช้เนื้อหาหรือคำพูดเข้าใจง่าย เช่น การมีใจเมตตาไม่ฆ่าสัตว์ เช่น “อย่าไปตบยุงเลย บาป เพราะมันมีอายุแค่ 7 วันก็ตายแล้ว” (ป่าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551) เป็นต้น

“ลุงจะสอนหลักธรรมอย่างมรรคแปด มี สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ การดำริชอบ สัมมาวาจาคือการพูดดีการมีวาจาที่ไพเราะ สัมมาภังคะ คือ การกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ ก็คือการเลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ คือความพยายามชอบ ส่วน สัมมาสติ คือ ความระลึกชอบ ทำอะไรต้องมีสติรอบคอบ สัมมาสมาธิ จิตตั้งมั่นชอบ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

“กลยุทธ์ธรรมะสร้างสมาธิ – สตินำทาง” นี้ ลุงจันทร์ไม่เพียงแต่ใช้ความรู้ทางธรรมสอนเด็กๆ เพื่อให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีเท่านั้น หากแต่หลักธรรมที่สอนนั้นลุงจันทร์ยังต้องการให้เด็กๆ นำมาใช้ในการบั้นจรรย์านด้วย โดยเน้นการพาเด็กไปสวดมนต์ไหว้พระหรือไปฟังเทศน์ที่วัดขณะบั้นจรรย์าน และสอนเด็กอยู่เสมอว่าสวดมนต์แล้วจะช่วยฝึกเรื่องสมาธิ และฝึกให้มีสติขณะบั้นจรรย์าน

ดังข้อมูลต่อไปนี้

“เราต้องให้เด็กบั้นจรรย์านตามกันอย่างมีวินัย ไม่คุยกันระหว่างบั้นพอไปถึงเด็กก็จะต้องไหว้พระ สวดมนต์ หรือฟังเทศน์ ช่วงนั้นจะเป็นเวลาที่เด็กทำสมาธิฝึกให้มีสติรู้อยู่ตลอด ถ้าทำบ่อยๆ ก็จะมีควบคุม

สติได้ดี ซึ่งจำเป็นนะสำหรับการปั่นจักรยานที่ต้องออกไปถนนใหญ่
ถ้าไม่มีสติ ดีๆ อาจเกิดอุบัติเหตุได้ง่ายๆ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 7 มิถุนายน 2551)

(6) กลยุทธ์ออมเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้

ดังกล่าวมาแล้วว่าจุดเริ่มต้นของการให้เด็กออมเงินคือ การเก็บเงินเพื่อซื้อ
จักรยานเป็นของตนเอง แต่ภายใต้วัตถุประสงค์ดังกล่าว ลุงและป้าต้องการให้เด็กมีความ
มัธยัสถ์อดออมเพื่อสร้างระเบียบวินัยทางการเงินของเด็กๆ ดังนั้นการให้ได้มาซึ่งจักรยานจึง
เป็นกลยุทธ์ในการสร้างเงื่อนไขหรือรางวัลล่อให้ออมเงิน และเมื่อเด็กทุกคนมีจักรยานกันแล้ว
ลุงและป้าจึงสร้างเงื่อนไขใหม่ด้วย “การออมเพื่อไปเที่ยว” ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ป้าไม่ได้บังคับว่าต้องออมเท่าไร แต่ป้าบอกว่ายิ่งออมเยอะก็ได้ไป
เที่ยวได้หลายที่ จะได้ไปเห็นอะไรแปลกๆ ใหม่ที่เราไม่เคยไป และ
ถ้าออมได้มากแม่ก็ไปด้วย ผมไปเที่ยวมา 2 ครั้งแล้ว ชอบ สนุกดี
ไปไหนลูกก็อธิบายทุกที เป็นเรื่องใหม่ๆ ที่เราไม่เคยมาเราก็ได้รู้ว่า
มันเป็นยังไง”

(ด.ช.พงศกรณ สันยศทัศน์ (น้องเค) อายุ 12 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

จากการใช้กลยุทธ์ออมเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ของลุงจันทร์และป้า
พรรณดังข้อมูลข้างต้นสามารถวิเคราะห์ในมิติด้านการสื่อสารได้ 2 ประเด็นสำคัญ ได้แก่

ประเด็นแรก สะท้อนให้เห็นต้นทุนเรื่องทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารของ
ลุงและป้าได้เป็นอย่างดี โดยลุงและป้าต้องทำการวิเคราะห์ว่าเด็กต้องการอะไร ควรใช้วิธี
ไหน หรือให้รางวัลด้วยสิ่งใด ซึ่งแท้จริงแล้วลุงและป้าต้องการให้เด็กกอมเงิน แต่หากทำการ
สื่อสารโดยปกติเพื่อให้เกิดการออมก็อาจไม่เกิดแรงจูงใจเท่าที่ควร แต่ลุงและป้าใช้การ
วิเคราะห์เด็กพบว่าเด็กๆ อยากไปเที่ยวจึงใช้เรื่องความต้องการของเด็กเป็นแรงจูงใจให้เกิดการ
ออม

ประเด็นที่สอง สะท้อนให้เห็นว่าลุงจันท์และป้าพรรณวางเป้าหมายหรือผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารที่เน้นผลด้านพฤติกรรมที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กที่เป็นผู้รับสาร กล่าวคือ ลุงจันท์และป้าพรรณได้ทำการสื่อสารเพื่อชี้ให้เด็ก ๆ เห็นว่าการเที่ยวเป็นเป้าหมายของการออม และประโยชน์ที่ได้จากการไปเที่ยวคือ การเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กที่อยากรู้อยากเห็นได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม การเดินทางพาเด็กจำนวนมากกว่า 50 คน ผู้ปกครองอีก 50 คน ไปพร้อมจักรยานอีก 50 คัน ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก ต้องมีค่าใช้จ่ายสูงในการเดินทางสำหรับเด็กและผู้ปกครอง ป้าพรรณจึงต้องใช้ความสามารถในการบริหารจัดการคนจำนวนมากกว่าร้อยคนให้ไปเที่ยวได้อย่างราบรื่น จึงจำเป็นต้องจัดการในเรื่องต่างๆ ได้แก่ เรื่องรถโดยสาร เรื่องอาหาร เรื่องที่พัก เรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆที่ต้องใช้จากเงินออม เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น กรณีการบริหารจัดการเรื่องการเงิน ป้าพรรณใช้วิธีการจดบัญชี ส่วนเรื่องการบริหารจัดการเด็กเล็กในการไปเที่ยวก็ใช้วิธีให้ผู้ปกครองไปด้วย ดังข้อมูลต่อไปนี้

“เวลาเราจะพาเขาไปเที่ยวนี้เราต้องใช้เงินไง แต่เนี่ยเขามีเงินค่าขนมอยู่แล้วเราก็ให้เขาออมวันละบาท จะได้มีเงินไปเที่ยว แรกๆ ก็ออมนกันวันละบาท พอได้ไปเที่ยวมาครั้งแรกก็ติดใจตอนหลังบางคนมีมากก็ออมมาก บางคนออมที่คุณบ้านนี้ป้ามีบัญชีจดไว้เด็กบางคนออมที่ป้าแล้วยังออมกับแม่เขาที่บ้านอีก บอกว่าไปเที่ยวแม่จะได้ไปด้วยที่นี้ถ้าเด็กเล็กมากเราก็ให้ผู้ปกครองไปด้วย แต่ส่วนใหญ่ผู้ปกครองเด็กเกือบทุกคนก็ไปด้วยนะเวลาไปเที่ยวที่ไกลๆ”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2552)

ตัวอย่างการบริหารจัดการเรื่องรถบรรทุกเพื่อขนจักรยาน อาหารและที่พัก จากการสอบถามป้าพรรณพบว่า ป้าพรรณจะใช้เครือข่ายเพื่อนที่สามารถช่วยจัดหารถบรรทุกเพื่อขนจักรยานไปปั่นในสถานที่ที่ไปเที่ยว โดยจะคิดให้ในราคาถูก ส่วนการบริหารจัดการเรื่องอาหาร ป้าพรรณจะเป็นผู้จัดหาและออกค่าใช้จ่ายให้ในครั้งแรกๆ เพื่อควบคุมเรื่อง

คุณภาพและให้รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ต่อมาเมื่อมีเงินออมมากขึ้นก็ใช้เงินออมเฉลี่ยมาเป็นค่าอาหาร ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ค่ารถนี้เป็นเงินที่เราออมครบทั้งผู้ปกครองและเราเอาเงินตรงนี้ออกคือเงินที่เราออม เงินออมนี้จะเอามาเป็นค่าน้ำมันกับค่ารถครบแล้วก็เป็นค่าใช้จ่ายอื่นๆบ้าง แต่ก็มีนะคนที่ออกไปแล้วถ้าอยากไปเที่ยวก็วยังมาออมอยู่ครับ ค่ากินนี้คุณป้าจะเลี้ยงครับ ส่วนถ้าจะซื้อของฝากนี่ก็ซื้อกันเองครับ พักฟรีกินฟรี คุณป้าเลี้ยงบางทีเงินออมของเด็กเหลือจากค่ารถก็เอามาเป็นค่ากินครับ”

(ด.ช.พิชัย จินนารินทร์ (น้องต่อ) อายุ 14 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

หากพิจารณาในมิติด้านการสื่อสาร พบว่าแม้ว่าการออมของเด็กๆ สมาชิกชมรมหนูรักจักรยานจะมีเป้าหมายเพื่อไปเที่ยว หากแต่ลุงจันทร์และป้าพรรณไม่ได้วางเป้าหมายไว้เพียงเท่านั้น ผู้สูงอายุทั้งสองใช้ประสบการณ์ภูมิหลังจากการเป็นคนยากจนและต้องต่อสู้ชีวิตในการทำงาน มาสื่อสารเพื่อสอนเด็กๆ ในเรื่องการออมว่ามีคุณค่ามากกว่าการไปท่องเที่ยวเพื่อได้เรียนรู้สิ่งต่างๆแล้ว เงินที่ออมนั้นยังสามารถช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ยามขัดสนและได้กตัญญูต่อพ่อแม่อีกด้วย ส่งผลให้มีการขยายพฤติกรรมการออมเพิ่มมากขึ้น

“ลูกก็มาบอกแม่นะว่าป้าเขาให้ออมเงินไปเที่ยว เดี่ยวนี้เขาออมเงินนะ บางทีพ่อแม่ไม่มีก็บอกเขาของลูกไปก่อนนะให้ยืมก่อน วันนั้นอยากได้ของ บางทีแม่ไม่มีลูกเขาก็บอกว่าเขาของลูกก่อน เขาออม 2 ที่เลยนะ ออมกับป้าวันละ 10 บาท แม่ก็ให้มา และมีออมที่บ้านเหลือจากกินขนมที่โรงเรียน เขาบอกว่าถ้าคุณป้าพาไปเที่ยวจะได้มีเงินไป ลุงป้าเขาสอนให้ออมเงินเป็นเรื่องที่ดีมากเลยคะ”

(ทัศนีย์ อินทจักร, ชาวบ้าน หมู่ 2, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

หรือดังข้อมูลต่อไปนี้

“ลูกบอกว่าถ้ามีเงินออมไว้เยอะๆ ต่อไปจะได้ไม่ลำบาก ให้กินขนม น้อยหน่อย แล้วถ้าโตทำงานหาเงินได้แล้วค่อยซื้ออะไรที่ชอบกิน ได้ เยอะ ป้าบอกขนมห่อมีผงชูรสมาก อย่ากินเยอะ แล้วถ้าออมได้มาก จะได้ออมน้า”

(ด.ช.พงศกรณ์ สันยศทัศน์ (น้องเค) อายุ 12 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

(7) กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ชี้อัจฉริยะไปเรียนรู้กัน

ผลการวิจัยพบว่าลูกจันทร์และป้าพรรณใช้กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่-ชี้อัจฉริยะไปเรียนรู้กัน ซึ่งเป็นกลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้ชี้อัจฉริยะและ สื่อกิจกรรมในการสอนเด็กให้เรียนรู้ได้อย่างไม่จำกัด เสมือนการสร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีทักษะในการใช้สื่อเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็น 3 ประเด็นสำคัญในเรื่องทักษะการใช้สื่อของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้

ประเด็นแรก ผู้วิจัยพบว่า ลูกจันทร์และป้าพรรณเลือกใช้สื่อกิจกรรมการปั้นจักษยานในทุกเช้าวันอาทิตย์ ซึ่ง “จักษยาน” เป็นสื่อที่ต้องใช้กำลังเรียวแรง ซึ่งเหมาะกับเด็กที่อยู่ในวัยที่กำลังพัฒนากล้ามเนื้อ ขณะเดียวกันแม้ว่าจะเป็นสื่อที่ใช้เรียวแรงมากดูเหมือนว่าไม่เหมาะกับผู้สูงอายุที่ร่างกายเรียวแรงเริ่มเสื่อมถอย หากแต่ในทางกลับกัน “จักษยาน” สามารถเป็นสื่อที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุได้เช่นกันหากมีวิธีการใช้ถูกวิธีและเหมาะสมกับสภาพร่างกายของแต่ละบุคคล ดังนั้นการที่ลูกจันทร์และป้าพรรณเลือกสื่อจักษยานในการทำกิจกรรมจึงไม่เพียงแต่เหมาะสมกับเด็กเท่านั้นแต่ยังใช้ได้กับผู้สูงอายุที่มีต้นทุนความรู้ในการปั้นจักษยานดังเช่นผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้

ประเด็นที่สอง สื่อกิจกรรมปั้นจักษยานนี้ไม่เพียงแต่เสริมสร้างร่างกายให้แข็งแรงเท่านั้น หากแต่การใช้กิจกรรมปั้นจักษยานนี้เพื่อรวมกลุ่มเด็กจำนวนมาก ซึ่งลูกและป้าต้องการสื่อสารกับเด็กเรียนรู้เรื่องระเบียบวินัย สร้างความสามัคคี และฝึกการทำงานกลุ่มในอนาคต

ประเด็นที่สาม ทักษะการเลือกใช้สื่อจักษยานของลูกจันทร์และป้าพรรณยังกลายเป็นกลยุทธ์ในการสร้างบรรยากาศใหม่ๆ ในการเรียน โดยใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child center) เนื่องจากเด็กมีความเบื่อง่าย การเรียนการสอนที่ดีจึงต้องใช้สถานที่และบรรยากาศใหม่ๆ ในการกระตุ้น นอกจากนี้ลูกจันทร์และป้าพรรณจะที่บ้านตัวเองแปลงเป็น

โรงเรียนแล้ว การให้เด็กปั่นจักรยานไปรอบชุมชนเพื่อการเรียนรู้ดังกล่าวเท่ากับลุงจันทร์ได้สร้าง “ห้องเรียนเคลื่อนที่” (Mobile classroom) ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถในการเลือกช่องทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ และยังสะท้อนให้เห็นถึงทักษะในการวิเคราะห์ผู้รับสารที่เป็นเด็กว่าโดยธรรมชาติแล้วเด็กเบื่อง่ายและไม่ชอบอยู่นิ่งกับที่

ดังนั้นกลยุทธ์การสร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ไปในที่ต่างๆ จึงเป็นกลยุทธ์ที่เหมาะสมอย่างมากกับเด็กและสื่อจักรยานที่ใช้ อย่างไรก็ตามกลยุทธ์การสร้างห้องเรียนเคลื่อนที่นี้ลุงจันทร์และป้าพรรณก็ได้วางเป้าหมายในการสื่อสารไว้อย่างชัดเจน 2 ประการ คือ **ประการแรก** ต้องการสอนเด็กให้สำนึกในชาติกำเนิดของตน และ **ประการที่สอง** เพื่อสอนเรื่องการมีสติรู้อยู่เสมอเพื่อการปั่นจักรยานอย่างปลอดภัย

(7.1) **ปั่นจักรยานรอบชุมชน : สำนึกในชาติกำเนิดของตน**

การที่ลุงจันทร์และป้าพรรณอยู่ในชุมชนชนบทซึ่งบรรพบุรุษประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงต้องการให้เด็กในชุมชนเกิดจิตสำนึกในชาติกำเนิดของตน ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างแวดล้อมในสถานที่ต่างๆ ที่ต้องปั่นจักรยานผ่าน ลุงและป้าก็สามารถหยิบยกมาเป็นเนื้อหาสารได้

“พอเราเริ่มให้ขี่จักรยานไปรอบชุมชนเราก็เหมือนสอนให้เด็กเรียนรู้เรื่อง สิ่งแวดล้อม เพราะเราพาไปดูว่าชุมชนเราเป็นยังไงลุงว่าเด็กเขาต้องรู้จักชุมชนตัวเองให้ดีกว่าก่อน ต่อไปจึงคอยพาไปไกลขึ้น บางทีลุงพาปั่นจักรยานไปชมสวนเกษตร ดูสภาพแวดล้อมในหมู่บ้าน ให้มีจิตสำนึกถึงชาติกำเนิดที่เป็นเกษตรกรรม สำนึกว่าเราเป็น ใครมาจากไหน บรรพบุรุษปู่ย่าตายายเราทำนาทำสวนนะ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

จากข้อมูลข้างต้น เห็นได้ว่าลุงจันทร์มีวิถีคิดแบบศาสนา โดยเป็นหลักคิดที่ต้องรู้จักตนเองก่อน หรือการพิจารณาตนเอง เมื่อสอบถามความคิดเห็นของเด็กๆ ในชมรมฯ ต่อการเรียนรู้ดังกล่าว พบว่าเด็กชอบที่ได้ปั่นจักรยานไปดูสถานที่สำคัญของชุมชน เช่น โบราณสถานของชุมชน ได้เห็นธรรมชาติรอบตัว ดังข้อมูลที่ว่า

“ได้ปั่นไปไกลถึงหมู่ 8 ผ่านทุ่งนาข้าว ลุงกับป้าก็จะบอกให้ดูว่าเป็น
 ยังไง นี่เป็นอาชีพของปู่ย่าตายาย ถ้าไม่มีคนทำนาพวกเราก็ไม่
 ข้าวกิน เขาปลูกด้วยความยากลำบาก กินข้าวก็อย่างเหลือทิ้ง ต้องรู้
 บุญคุณชาวนา”

(ด.ช.พงศกรณ์ สันยศทัศน์ (น้องเค) อายุ 12 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

จากข้อมูลข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการสื่อสารเพื่อสร้างจิตสำนึก โดยลุง
 จันทรใช้ทุนความรู้ ประสบการณ์ชีวิต และวัฒนธรรมในชุมชน มาทำการสื่อสาร

(7.2) บันจรรย์านไปวัด : สร้างสติ สมาธิ

จากการที่ลุงจันทรและป้าพรรณมีต้นทุนทางศาสนามาก่อนข้างมาก ทำให้
 ให้ตระหนักถึงสายสัมพันธ์ระหว่างวัดกับเด็กในปัจจุบันที่ห่างกันมากยิ่งขึ้น ลุงป้าจึงกำหนด
 เป็นระเบียบปฏิบัติของชมรมฯ เพิ่มอีกประการหนึ่ง คือ ทุกวันอาทิตย์ที่บันจรรย์านอย่างน้อย
 ต้องแวะหนึ่งวัด เพื่อสวดมนต์ ไหว้พระ เพื่อฝึกการสร้างสติ สมาธิ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ
 สำหรับเด็กในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ โดยเฉพาะงานวิจัยนี้ คือ การมีสติรู้เพื่อให้บันจรรย์านได้
 อย่างปลอดภัย

“ตอนแรกคุณป้าก็สอนภาษาอังกฤษที่บ้าน แต่พอพาบันจรรย์านไป
 รอบ ๆ เด็กก็ชอบกันใหญ่ ลุงป้าก็คิดว่าที่ที่ต้องไปเลยคือวัดประจำ
 ชุมชนของเรา แล้ววันแรกที่พาบันไปก็บันไปวัดเลย แต่ไหว้พระไม่
 เป็นก็ไม่เป็นไรเราก็สอนให้ เด็กสมัยนี้ไม่ค่อยรู้เรื่องธรรมะ ลุงพาไป
 ไหว้พระ สวดมนต์ ตอนแรกใครไม่ได้ก็สอนว่าต้องสวดยังไง กราบ
 ยังไง”

(ลุงจันทร เขียวพันธ์ุ, สัมภาษณ์, วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2552)

2) กลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก จากการวิเคราะห์ถึงกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรมที่ผู้สูงอายุดำเนินงานร่วมกับโครงการ สสส. และจากการเก็บข้อมูลในช่วงที่ทำวิจัยเรื่องนี้ ผลการวิจัยไม่พบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีกลยุทธ์การสื่อสารเพิ่มขึ้นหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า เนื่องจากกิจกรรมต่างๆภายในชมรมอนุรักษ์จักรยานดำเนินไปในลักษณะเดิม และกลยุทธ์เป็นสิ่งที่แสดงออกภายใต้สถานการณ์ต่างๆ เมื่อสถานการณ์ค่อนข้างคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง จึงไม่เห็นกลยุทธ์การสื่อสารใหม่ๆ เกิดขึ้น

กล่าวคือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 – 2550 ที่มีการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกหรือโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) เป็นต้นมา จนกระทั่งเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2553 ลุงจันท์และป้าพรรณผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ได้ดำเนินกิจกรรมชมรมอนุรักษ์จักรยานในลักษณะเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ คือ ช่วงเช้าวันเสาร์ให้เรียนภาษาอังกฤษ และปั่นจักรยานรอบชุมชนในเช้าวันอาทิตย์ ประกอบกับสมาชิกในชมมรุ่นแรกๆ หยุดกิจกรรมไปเพื่อเรียนพิเศษเตรียมตัวสอบเข้าระดับอุดมศึกษา ส่งผลให้เหลือเพียงสมาชิกชมรมจำนวนน้อยที่เข้าร่วมกิจกรรมโดยสมาชิกที่เหลือส่วนใหญ่มีอายุน้อย เรียนในระดับประถมศึกษา จึงมาเรียนภาษาอังกฤษกับลุงป้าในวันเสาร์ ส่วนหนึ่งเป็นเด็กเล็กที่ยังปั่นจักรยานไม่ได้และอีกส่วนหนึ่งแม้ปั่นจักรยานได้แล้วแต่ก็เด็กเกินไปที่จะปั่นจักรยานในถนนใหญ่ ต้องใช้ความระมัดระวังมากเป็นพิเศษ ยังคงมีเหลือเพียงการไปร่วมปั่นจักรยานในงานใหญ่ๆ ที่หน่วยงานราชการหรือทางจังหวัดขอความร่วมมือมา ลุงจันท์และป้าพรรณก็จะขออาสาสมัครเด็กที่ว่างพอจะช่วยกิจกรรมได้ ต่อมาลุงจันท์และป้าพรรณได้ตัดสินใจหยุดกิจกรรมทั้งหมดในชมรมอนุรักษ์จักรยานลงในเดือนมีนาคม 2553

ดังนั้นกลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุทั้งก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกจึงยังคงกลยุทธ์เดิมที่ใช้อยู่ดังกล่าวมาทั้งหมดในหัวข้อนี้สามารถแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

กลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร	กลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร
<ol style="list-style-type: none"> 1. กลยุทธ์เชื้อฟังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี 2. กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง 3. กลยุทธ์สื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม 4. กลยุทธ์เด็กดีมีคุ้ม 5. กลยุทธ์ธรรมะนำสมาธิ – สตินำทาง 6. กลยุทธ์อ้อมเพื่อเทียบเก็บเกี่ยวความรู้ 7. กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ชี้อัจกรยานไปเรียนรู้กัน 	-

ตารางที่ 6.3 แสดงการวิเคราะห์เปรียบเทียบกลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุ ก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในหัวข้อ 6.1 คือ การเปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของหน่วยงานภายนอกในการสนับสนุนด้านความรู้ให้กับผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ในการทำงานพัฒนา ซึ่งผลการวิจัยโดยสรุป พบว่าผู้สูงอายุมีทุนความรู้ใหม่ที่เพิ่มขึ้น 7 ชุดความรู้ ได้แก่ ความรู้เรื่อง ความรู้เรื่องพลังของสื่อประชาสัมพันธ์ ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ความรู้เรื่องการสื่อสารสุขภาพ ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน และมีทักษะการสื่อสารในการเลือกใช้สื่อ และทักษะด้านการวิเคราะห์ผู้รับสารเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแม้ว่าจะไม่มีกลยุทธ์การสื่อสารเพิ่มมากขึ้นก็ตามเนื่องจาก “กลยุทธ์การสื่อสาร” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง จึงอาจกล่าวได้ว่าเมื่อสถานการณ์การเรียนการสอนและการทำกิจกรรมภายในชมรมอนุรักษ์จักษุยานเป็นเช่นเดิม ไม่มีเหตุการณ์ใหม่ๆ เกิดขึ้น จึงอาจไม่เห็นกลยุทธ์การสื่อสารที่เพิ่มขึ้นในขณะที่ทำการวิจัยนี้ โดยการเปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลัง

ความสามารถทางการสื่อสารทั้งในส่วนของคุณมรู้ ทักษะการสื่อสาร และกลยุทธ์การสื่อสาร สามารถแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6.4 แสดงการเปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลัง

ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร	ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุหลังเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร
<p>1. ความรู้เชิงวิชาการ</p> <p>1.1 ความรู้ด้านภาษา</p> <p>1.2 ความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็ก</p> <p>1.3 ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก</p> <p>1.4 ความรู้ด้านสุขภาพ</p> <p>1.5 ความรู้เรื่องการปั่นจักรยาน</p> <p>1.6 ความรู้การบริหารจัดการ</p> <p>1.7 ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเครือข่าย</p> <p>2. ความรู้ทางธรรม</p> <p>3. ความรู้ด้านการสื่อสาร</p>	<p>1.1 ความรู้เรื่องสื่อ</p> <p>- ความหมายของสื่อ</p> <p>- ศักยภาพของสื่อชุมชนและสื่อมวลชน</p> <p>1.2 ความรู้เรื่องพลังของสื่อประชาสัมพันธ</p> <p>1.3 ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม</p> <p>1.4 ความรู้เรื่องการทำทันสื่อเพื่อสุขภาพ</p> <p>1.5 ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร</p> <p>1.6 ความรู้เรื่องการสื่อสารสุขภาพ</p> <p>1.7 ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน</p>
<p>2. ทักษะการสื่อสาร</p> <p>2.1 ทักษะการเลือกใช้สื่อ</p> <p>2.2 ทักษะด้านเนื้อหาสาร</p> <p>2.3 ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร</p>	<p>2. ทักษะการสื่อสารที่เพิ่มขึ้น</p> <p>2.1 ทักษะการเลือกใช้สื่อ</p> <p>2.2 ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร</p>
<p>3. กลยุทธ์การสื่อสาร</p> <p>3.1 กลยุทธ์เชื้อฟังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี</p> <p>3.2 กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง</p> <p>3.3 กลยุทธ์สื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม</p> <p>3.4 กลยุทธ์เด็กดีมีคู่มี</p> <p>3.5 กลยุทธ์ธรรมะนำสมาธิ – สติน่าทาง</p> <p>3.6 กลยุทธ์ออมเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้</p> <p>3.7 กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ขี่จักรยานไปเรียนรู้กัน</p>	<p>3. กลยุทธ์การสื่อสารที่เพิ่มขึ้น</p> <p>-</p>

โดย **ด้านที่หนึ่ง** ประกอบด้วยความรู้ 2 ส่วน คือ ความรู้เรื่องสุขภาพแบบ “สร้างนำซ่อม” และ ความรู้ด้านการสื่อสาร ได้แก่ ความรู้เรื่องความหมายของสื่อ ศักยภาพของสื่อชุมชนและสื่อมวลชน ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความรู้เรื่องการใช้สื่อเพื่อสุขภาพ ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร **ด้านที่สอง** โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพได้เสริมพลังให้ลุงจันทร์และป้าพรรณ คือ ด้านทักษะการใช้สื่อ และ ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

6.2 บทบาทของหน่วยงานภายนอกชุมชนในการหนุนเสริมการทำงานของ ผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

จากหัวข้อที่ 6.1 ที่ผ่านมา แสดงถึงความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ ในงานวิจัยที่เพิ่มขึ้นหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก หรือโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) จึงกล่าวได้ว่า โครงการ สสส. เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนทุนความรู้ ประกอบกับผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้เป็นกรณีที่มีข้อจำกัดในเรื่อง การได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากเครือข่ายภายในชุมชน เนื่องจากส่วนใหญ่คนในชุมชน เป็นคนที่มีฐานะยากจน ดังนั้นจึงได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากเครือญาติ เพื่อน ผู้ปกครอง เด็กในชมรมฯ และคนรู้จักในชุมชน แต่การช่วยเหลือดังกล่าวก็เป็นเพียงในระดับน้อย ดังนั้น ในกรณีนี้การได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกจึงเป็นสิ่งจำเป็น

โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) ให้การสนับสนุนผู้สูงอายุในด้าน ความรู้ โดยเฉพาะความรู้ด้านการสื่อสาร และดังกล่าวไว้ในบทที่ 5 ว่าการเสริมศักยภาพของ โครงการ สสส. ให้กับผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันนั้นเป็นการใช้ กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งทั้งผู้เสริมศักยภาพให้และผู้รับการเสริมศักยภาพเป็นทั้ง ผู้ให้และรับ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าโครงการ สสส. เองก็ได้รับความรู้จากลุงจันทร์และป้า พรรณเช่นกัน โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกับเด็ก ซึ่งผู้วิจัยจะได้ถอด บทเรียนเรื่องกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็กในบทที่ 7 ต่อไป

หากวิเคราะห์ถึงบทบาทของโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) ในฐานะ หน่วยงานภายนอก พบว่าโครงการ สสส. มีบทบาทในการ “สนับสนุน” (External Support) การทำงานของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยโครงการฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ ผู้สูงอายุในกรณีศึกษานี้ได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนการทำงานกับหน่วยงานภายนอก ดังที่กล่าว

แล้วในบทที่ 4 ที่ผ่านมามีว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีต้นทุนสังคมในเรื่องเครือข่ายการทำงานไม่มากนัก เนื่องจากเป็นชุมชนขนาดเล็กที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยากจน จึงได้รับการช่วยเหลือไม่มากนัก เครือข่ายที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของลุงจันทร์และป้าพรรณส่วนใหญ่จึงเป็นเครือญาติ และชาวบ้านที่ยกย่องการทำงานบนความเสียสละของลุงและป้า ได้แก่ น้องชายป้าพรรณที่อยู่กรุงเทพฯ เพื่อนลุงจันทร์เจ้าของร้านจักรยาน ร้านน้ำแข็ง เป็นต้น

เมื่อได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายภายในชุมชนน้อย หรือมีทรัพยากรจำกัด ดังนั้นผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้จึงเป็นกรณีที่ต้องได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกชุมชน เนื่องจากการทำงานกับหน่วยงานภายนอกมีความจำเป็นอย่างยิ่งอย่างน้อย 3 ด้าน คือ กำลังปัญญา กำลังเงิน และกำลังเครือข่าย (กาญจนา แก้วเทพ, 2549) งานวิจัยนี้พบว่า โครงการ สสสส. ได้มีบทบาทในการเข้าไปเสริมพลังให้ผู้สูงอายุใน 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

(1) ในมิติความรู้หรือปัญญา โครงการ สสสส. มีภารกิจหลักในการให้ความรู้ด้านการสื่อสารเพื่อสุขภาพอยู่แล้ว ดังนั้นการที่ลุงจันทร์และป้าพรรณเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการ สสสส. จึงเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ใหม่ๆ ที่แตกต่างไปจากความรู้เดิมที่มีอยู่ และเป็นการพัฒนาตนเองในการปรับประยุกต์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ในการทำงานเพิ่มขึ้น ซึ่งงานวิจัยนี้เน้นพิจารณาความรู้ด้านการสื่อสารที่ได้เสริมพลังให้ผู้สูงอายุผลการวิจัยนี้พบว่า โครงการ สสสส. ได้แสดงบทบาทของหน่วยงานภายนอกในการสนับสนุนด้านความรู้ให้ผู้สูงอายุในงานวิจัย ดังข้อมูลต่อไปนี้

“คุณลุงคุณป้าได้รับความรู้เพิ่มก็หลายเรื่องนะ เด็กๆ ในชมรมฯก็ได้. ป้าถามหลายคนก็บอกชอบกิจกรรมที่ทำกับสี่สอ. ได้รู้ว่าอะไรก็เป็นสื่อได้ ป้ายังเอาไปสอนเด็กเลยว่าจะต้องทำตัวเป็นเด็กดีนะเพราะพวกเขาก็เป็นสื่ออย่างหนึ่งหนึ่งนะที่คนข้างนอกชุมชนเราจะรู้จักชมรมหนูรักจักรยานก็มองที่พวกเขาแหละ”

(ป้าพรรณ เขียวพันธ์ุ, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

(2) ในมิติด้านกำลังเงินหรือทุนทรัพย์ โครงการ สสสส. มีบทบาทในการเป็นผู้สนับสนุนกำลังทรัพย์ในการดำเนินกิจกรรมที่ทางโครงการฯ จัดเพื่อให้ความรู้กับ

เครือข่ายเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่ใช่การสนับสนุนทุนทรัพย์ให้กับชมรมอนุรักษ์จักรยานเพื่อดำเนินกิจกรรมโดยตรง ซึ่งการเสริมหรือสนับสนุนกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ผ่านมามีส่วนใหญ่นักหน่วยงานภายนอกที่สนับสนุนด้านทุนทรัพย์มักพบปัญหาความไม่ยั่งยืน เพราะเมื่อหมดทุนทรัพย์หรือโครงการยุติลงแล้ว กิจกรรมการพัฒนาภายในชุมชนก็จะหยุดชะงักไปด้วย ดังนั้นหากหน่วยงานภายนอกสนับสนุนด้านทุนทรัพย์เพื่อให้เกิดความรู้จึงน่าจะเป็นสิ่งที่ยั่งยืนกว่าในแง่การนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

“ป่าต้องขอบคุณอาจารย์กับสี่สอ. ด้วย ที่ให้โอกาสชมรมอนุรักษ์จักรยานทำกิจกรรมร่วมกัน เด็กๆ ได้โอกาสได้ความรู้ ได้กินอิ่ม ได้เพื่อนใหม่ด้วย และที่เด็กๆชอบคือได้ของแจกตั้งมาก....ค่ารถค่าอาหารก็ออกให้หน่วยงานอื่นเหวอ..ตอนที่ทำกิจกรรมด้วยกันเมื่อก่อนก็ไม่ได้มีอะไรให้อย่างสี่สอ..

(ป่าพรรณณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ในการให้การสนับสนุนทุนทรัพย์เพื่อจัดกิจกรรมให้ความรู้ดังกล่าว โครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพทำหน้าที่เป็นผู้จัดกิจกรรม ลุงจันทร์และป่าพรรณณพร้อมกับสมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยานมีบทบาทเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม ในฐานะผู้รับสารที่มีลักษณะกระตือรือร้น (Active audience) เนื่องจากทุกกิจกรรมที่ สสสส. จัดจะมีการประชุมกับลุงและป่าเพื่อกำหนดเนื้อหาารูปแบบกิจกรรมร่วมกันโดยใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน

(3) ในมิติด้านกำลังเครือข่าย แม้ว่าภารกิจหลักของโครงการ สสสส. จะเน้นการเสริมพลังความรู้ด้านการสื่อสารให้ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ หากแต่เมื่อพิจารณาจากกิจกรรมที่จัดขึ้นพบว่า ผลที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากความรู้แล้ว การทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างหน่วยงานภายนอกและผู้สูงอายุจะก่อให้เกิดการรู้จักเครือข่ายเพิ่มขึ้น เนื่องจากกิจกรรมที่โครงการ สสสส. ขึ้นเพื่อเสริมศักยภาพด้านความรู้ให้กับชมรมอนุรักษ์จักรยานนั้น เป็นการจัดกิจกรรมที่เน้นการรวมเครือข่ายหลากหลายกลุ่ม ดังนั้นชมรมลุงและป่าก็จะได้มีโอกาส

แลกเปลี่ยนและเห็นกระบวนการทำงานของเครือข่ายอื่น ขณะเดียวกันเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยานก็ได้ทำกิจกรรมร่วมกับเด็กในเครือข่ายอื่นด้วย ซึ่งทางโครงการคาดหวังว่าจะมีการติดต่อประสานกันระหว่างเครือข่ายที่ทำงานกับเด็กด้วยกันต่อไปในอนาคต

“ตอนที่ไปทำกิจกรรมกับสี่สอ. ตอนนั้นเด็กๆชอบใจกันใหญ่ว่าได้ ออกทีวีด้วย คนข้างนอกก็รู้จักเรามากขึ้น ...คุณลุงกับคุณป้าก็เลย รู้จักคนอื่นที่มาทำกิจกรรมด้วยกัน ที่จำได้ก็เป็นเด็กๆ ชมรมสี่สอที่บ้าน..คนอื่นๆ เหนอ..จำไม่ได้ไม่ได้ติดต่อกัน”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 มกราคม 2552)

เนื่องจากผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีข้อจำกัดในเรื่องการได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากเครือข่ายภายในชุมชนในระดับต่ำ เนื่องจากเป็นชุมชนที่ค่อนข้างยากจน จึงจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากเครือข่ายหน่วยงานภายนอก โดยโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสสส.) ให้การสนับสนุนความรู้ด้านความสามารถทางการสื่อสารเป็นหลัก โดย **ด้านที่หนึ่ง** ประกอบด้วยความรู้ 2 ส่วน คือ ความรู้เรื่องสุขภาพแบบ “สร้างนำซ่อม” และ ความรู้ด้านการสื่อสาร ได้แก่ ความรู้เรื่องความหมายของสื่อ ศักยภาพของสื่อ ชุมชนและสื่อมวลชน ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความรู้เรื่องการทำแท่นสื่อเพื่อสุขภาพ ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร **ด้านที่สอง** โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพได้เสริมพลังให้ลุงจันทร์และป้าพรรณ คือ ด้านทักษะการสื่อสารเพื่อการสอน **ด้านที่สาม** คือการเสริมพลังกลยุทธ์การสื่อสาร โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพเสริมในเรื่องกลยุทธ์การทำงานกับเครือข่ายภายนอก

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เห็นได้ว่าหน่วยงานภายนอกชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะทุนความรู้ ซึ่งเป็นทุนประเภทที่มีคุณค่ามากและมีความยั่งยืนมากกว่าทุนประเภทอื่น อย่างไรก็ตามหน่วยงานภายนอกที่จะเข้าไปมีบทบาทในการหนุนเสริมพลังความสามารถให้กับผู้สูงอายุที่ทำงานพัฒนาชุมชนก็จำเป็นต้องพึงระมัดระวังด้วยว่าทุนที่เข้าไปให้หรือเสริมพลังให้โดยตรง

กับความต้องการและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนด้วยหรือไม่ และที่สำคัญคือทุนที่เพิ่มขึ้นนั้นผู้สูงอายุได้นำไปใช้ประโยชน์หรือไม่

แม้ว่าภายหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสสส.) ที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกับลุงจันทร์และป้าพรรณจบลงในปี 2549 นั้น ชมรมอนุรักษ์จักรยานก็ไม่ได้ร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภายนอกอีก และผู้สูงอายุทั้งสองดำเนินกิจกรรมภายในชมรมอนุรักษ์จักรยานในลักษณะเดิมทั้งหมด หากแต่ความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการร่วมงานกันคงเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นกำลังหนุนเสริมซึ่งกันและกันในการทำงานพัฒนาต่อไป